

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๐ ตอนที่ ๙๑ – ๑๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๙๑

สำหรับอิริยาบถบรรพ กับสัมปชัญญะบรรพนี้ต่อเนื่องกัน ขอกล่าวถึง
สัมปชัญญะบรรพ **มหาสติปัฏฐานสูตร ทิณนิกาย มหาวรรค** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมทำความรู้สึกตัว ในการก้าว ในการ
ถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิ
บาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระและ
ปัสสาวะ

ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด
การนิ่ง ดังพรรณนามา ฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกาย
ภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม
คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง
พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียง
สักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตนหาและทักขิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่น
อะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

จบ สัมปชัญญะบรรพ

ใน **อิริยาบถบรรพ** ก็ดี ใน **สัมปชัญญะบรรพ** ก็ดี กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่า
ความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นกาย เป็นเวทนา เป็นจิต เป็นธรรม
ใด ๆ ทั้งสิ้น ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น แล้วปัญญาจะรู้ชัดตามความเป็นจริง ไม่ควร
จะหลงลืมสติ ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏที่กายในขณะที่ยืน เดิน นั่ง นอน เป็น

อิริยาบถบรรพ ในขณะที่เคลื่อนไหว เหยียด คู้ พุด นิ่ง เป็นสัมปชัญญะบรรพ ไม่ควรหลงลืมสติในขณะที่ก้าว ในขณะที่ถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ไม่ว่าจะทำกิจการงานใด ๆ ในชีวิตประจำวัน ก็ต้องมีนั่ง นอน ยืน เดิน มีแล มีเหลียว มีคู้ มีเหยียด

ถ. เห็นกายในกายนั้นเห็นอย่างไร แล้วเห็นธรรม คือ เกิดขึ้นและเสื่อมในกายนั้นเห็นอย่างไร

สุ. เวลาที่สติระลึกรู้ที่กาย จะมีลักษณะของรูปที่ปรากฏที่กายไม่ใช่ตัวตนจึงชื่อว่าเห็นกายในกาย ไม่ใช่เห็นตัวตนในกาย รูปที่ปรากฏนั้นเป็นกาย เห็นที่ไหน ก็เห็นที่รูปนั้น คือ ที่กายนั้นลักษณะนั้นว่า ลักษณะนั้นไม่ใช่ตัวตน ที่ว่าเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ถ้ามีสติระลึกรู้ที่รูปนั้น รูปนั้นเกิดแล้วก็เสื่อมไป ทุกรูป ไม่มีรูปไหนที่ตั้งอยู่ได้เลย

วิภังคปกรณ์ ฌานวิภังค์ แสดงความหมายของสัมปชัญญะ คือ การรู้ชัด มีข้อความว่า

ก็ภิกษุเป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติ ในการก้าวไปข้างหน้า แล้วถอยกลับมาข้างหลัง เป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติในการแลดูข้างหน้า และเหลียวดูข้างซ้าย ข้างขวา เป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติในการคู้อวัยวะเข้า และเหยียดอวัยวะออก เป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตรและจีวร เป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติในการกิน ดื่ม เคี้ยว และลิ้มรส เป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ เป็นผู้รู้ชัดอยู่โดยปกติในการเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พุด และนิ่ง เป็นอย่างไร

ภิกษุในศาสนานี้มีสติสัมปชัญญะก้าวไปข้างหน้า มีสติสัมปชัญญะถอยกลับมาข้างหลัง มีสติสัมปชัญญะแลดูข้างหน้า มีสติสัมปชัญญะเหลียวดูข้างซ้าย ข้างขวา มีสติสัมปชัญญะคู้อวัยวะเข้า มีสติสัมปชัญญะเหยียดอวัยวะออก มีสติสัมปชัญญะในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตรและจีวร มีสติสัมปชัญญะในการกิน ดื่ม เคี้ยว และลิ้มรส มีสติสัมปชัญญะในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ มีสติสัมปชัญญะในการเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พุด และนิ่ง

ในบทเหล่านั้น บพวามีสติ มีอธิบายว่าสติเป็นไฉน

เวลาที่เจริญสติ ถ้าไม่รู้ว่าสติมีลักษณะอย่างไร อาจจะต้องต้องการ แต่ไม่ใช่เป็นสภาพของสติ เพราะฉะนั้น ข้อความใน **วิภังคปกรณ์ ฌานวิภังค์** มีว่า

ในบทเหล่านั้น บพวามีสติ มีอธิบายว่าสติเป็นไฉน

เพื่อให้แยกถึงความต่างกันของ**สติและสมาธิ**

สติ คือ ความตามระลึก ความหวนระลึก

สติ คือ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลือนลอย ความไม่ลืม

สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ อันใด นี้เรียกว่า สติ

บพวามีสัมปชัญญะ มีอธิบายว่า **สัมปชัญญะ**เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด

ปัญญาเหมือนปฏิภาณ **ปัญญา** ปัญญินทรีย์ **ปัญญา**พละ **ปัญญา**เหมือนศาสตรา **ปัญญา**เหมือนปราสาท ความสว่าง คือ **ปัญญา** แสงสว่าง คือ **ปัญญา** **ปัญญา**เหมือนประทีป **ปัญญา**เหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทวิภูริอันใด นี้เรียกว่า **สัมปชัญญะ**

ภิกษุเป็นผู้เข้าไปถึงแล้ว และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะนี้ ด้วยประการฉะนี้ ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ ภิกษุชื่อว่ามีสติสัมปชัญญะก้าวไปข้างหน้า ถอยกลับมาข้างหลัง แลดูข้างหน้า เหลียวดูข้างซ้ายข้างขวา

ข้อความต่อไปก็เหมือนกับที่กล่าวแล้ว

ข้อความที่ว่า สติเป็นไฉน พยัญชนะมีว่า **สติ** ความตามระลึก

ถ้าใช้คำว่า ความตามระลึก หมายความว่าตามระลึกสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วปรากฏ ไม่ใช่หวังสิ่งข้างหน้าที่ยังไม่เกิดแล้วจะทำขึ้น ถ้าเป็นสิ่งที่ข้างหน้าที่ยังไม่เกิดแต่จะทำให้

เกิดเพื่อจะให้อารมณ์ อย่างนั้นจะชื่อว่าตามระลึกได้ไหม อย่างนั้นจะไม่ตรงกับบทพยัญชนะที่ว่าสติ คือ ความตามระลึก

ตามระลึก ต้องหมายความว่าสิ่งนั้นต้องเกิดแล้วปรากฏ สติตามระลึกถึงสิ่งที่เกิดแล้วปรากฏในขณะนั้นจึงชื่อว่า ตามระลึก ถ้าจะไปทำให้เกิดเพื่อจะรู้ นั้นไม่ใช่การตามระลึก แต่การตามระลึก คือ ขณะนี้มีเห็นไหม มี เกิดแล้ว มีได้ยินไหม มี กำลังได้ยินปรากฏ ตามระลึก สติ คือ ความตามระลึก ความทวนระลึก

นี่ก็โดยอรรถเดียวกัน เวลานี้กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิดนึก ทวนระลึกถึงสภาพเห็นที่กำลังเห็นในขณะนี้ หรือกำลังคิดนึก ทวนระลึกถึงลักษณะที่กำลังคิดกำลังนึกในขณะนี้

สติ กิริยาที่ระลึก ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าสติ คือ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่ลืม

นี่เป็นลักษณะของสติ หรือว่า สติก็ดี สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ อันใดนี้เรียกว่า สติ

สำหรับปัญญานั้น คือ กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ถ้าไม่วิจย คือ ไม่พิจารณาธรรม จะรู้ได้ไหมว่าขณะนั้นเป็นสภาพของนาม หรือเป็นสภาพของรูป ซึ่งปัญญาจะต้องวิจย คือ พิจารณาถึงความต่างของนามของรูป เพราะฉะนั้น สัมปชัญญะมีความหมาย ๒ อย่าง

สัมปชัญญะบรรพ คือ การรู้สึกตัวในขณะที่เคลื่อนไหว เหยียดคู้ กิน ดื่ม เคี้ยว กับสัมปชัญญะที่เป็นปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมายลักษณะของนามและรูป ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด

คือ ทางตาก็มีนามกับรูป ปัญญา รู้ เป็นภาวะที่รู้ละเอียด คือ รู้ความต่างของนามและรูปทางตา รู้ความต่างของนามและรูปทางหู รู้ความต่างของนามและรูปทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ความรู้แจ่มแจ้ง นั้นเป็นลักษณะของปัญญา

ความคันคิด จนกว่าจะรู้ชัด เวลานี้ได้ยิน สติระลึกได้ ตามระลึกในขณะที่กำลังได้ยิน ถ้าไม่คันคิดจะรู้ชัดไหมว่า ลักษณะนี้นาม หรือว่าลักษณะนี้รูป ไม่มีทางที่จะรู้ชัดได้เลย แต่ที่จะรู้ชัดได้นั้นเป็นเรื่องของปัญญาที่จะต้องเป็นลักษณะที่คันคิด

เป็นความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน หนักแน่นไม่เปลี่ยน ไม่อ่อนแอ ไม่โคลนเคลอน เพราะเหตุว่ารู้ชัด

ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง เป็นความเห็นแจ้ง

เมื่อรู้ลักษณะของนามได้ยิน รู้ลักษณะของเสียง เห็นแจ้งแล้วก็ไม่สงสัยว่า นี่เป็นนาม หรือว่านี่เป็นรูป เพราะว่ามีความรู้แจ้งเป็นความรู้ชัด

ปัญญาเหมือนปฏิภาณ ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศาสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่าง คือ ปัญญา แสงสว่าง คือ ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฏฐิอันใด นี้เรียกว่า **สัมปชัญญะ**

ขอตอบปัญหาจากท่านผู้ฟัง จากบ้านเลขที่ ๘๑/๑ ถนนวิสุทธิกษัตริย์

ที่ว่า ขณะที่สติระลึกรู้ทันลักษณะของสิ่งที่ปรากฏแต่ละทาง เช่น ระลึกรู้ลักษณะของเสียง ถ้าเสียงลั่นลง นามที่ได้ยินก็ดับพร้อมกัน เช่นนี้จะใช้เห็นรูปนามดับหรือไม่

ตอบ จะสังเกตได้ว่า คำถามนี้มุ่งที่การเกิดดับมากกว่าการรู้ลักษณะของนามและรูป คงจะต้องการประจักษ์การเกิดดับของนามและรูปอย่างรวดเร็ว แต่ไม่ควรจะคำนึงถึงเลย รู้นามและรูปอะไรบ้างแล้ว กำลังมีความริษยาสักกิดหนึ่งเกิดขึ้น มีความมานะ ทะนงตนเกิดขึ้นในลาภบ้าง ในยศบ้าง ในวิชาความรู้บ้าง เป็นแต่เพียงลักษณะของนามและรูปจริง ๆ ทุกขณะที่สติระลึกได้ อย่าเพิ่งไปไกลถึงกับจะประจักษ์การเกิดดับของนามและรูป เพราะนั่นเป็นปัญญาที่สมบูรณ์ถึงขั้นอุทยัพพญาณซึ่งปัญญาต้องเจริญเพิ่มขึ้นตามลำดับขั้น

ขณะนี้นามรูปเกิดดับอยู่ตลอดเวลา ไม่มีใครบังคับบัญชาได้เลย แต่ว่าปัญญาจะต้องรู้ชัดขึ้น รู้มากขึ้น ละคลายมากขึ้น ถึงจะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามและรูปได้

ถ. ขณะที่มีสติระลึกอยู่ที่รูปนาม คือ ลักษณะที่กำลังปรากฏนั้นเป็นการประชุมกัน คือ เกิดแต่ผัสสะระหว่างอายตนะภายนอก และภายในเท่านั้น ใช่หรือไม่

ส. รู้อายตนะ รู้อย่างไร รู้โดยการศึกษา โดยการฟัง หรือว่ารู้ในขณะที่สภาพนั้นปรากฏเป็นลักษณะของอายตนะ และที่ว่า ขณะที่มีสติระลึกอยู่ที่รูปนามคือลักษณะที่ปรากฏนั้นเป็นการประชุม คือ เกิดแต่ผัสสะระหว่างอายตนะภายนอกและภายในเท่านั้น ผัสสะรู้ได้ไหม ขณะนี้ถ้าไม่มีผัสสะเจตสิกกระทบกับรูป คือ สี ทางตาคักขุวิญญาณก็ไม่เกิด ถ้าไม่มีผัสสะเจตสิกกระทบกับเสียง ทางหู จิตได้ยินก็ไม่เกิด แต่ถ้ายังไม่ได้เจริญสติรู้ลักษณะของได้ยินที่ต่างกับเสียง รู้ลักษณะของเห็นที่ต่างกับสี จะรู้ตรึงผัสสะได้อย่างไร

การเจริญสติต้องเป็นลำดับขั้น จะไปรู้ผัสสะ คือ การกระทบไม่ได้ เพราะเหตุว่าต้องรู้ก่อนว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาลักษณะใดเป็นนาม ลักษณะใดเป็นรูป สิ่งที่ปรากฏทางหู ลักษณะใดเป็นนาม ลักษณะใดเป็นรูป ให้รู้ชัดจริง ๆ ส่วนปัญญาที่จะรู้ละเอียดถึงกับเป็นอายตนะภายในภายนอก หรือว่าเป็นผัสสะที่กระทบ นั้นเป็นเรื่องทีหลัง เรื่องแรกจะต้องรู้ลักษณะที่ต่างกันของนาม และรูปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ชัดเจนเสียก่อน

ถ. การที่มีสติระลึกอยู่ที่ “รูปนาม” ที่กำลังปรากฏ จะต้องปฏิบัติไปนานหรือไม่

ส. นานมากทีเดียว จนกว่าปัญญาจะรู้ชัด แล้วละคลายกิเลสได้หมดสิ้น เป็นพระโสดาบัน แล้วก็ยังระลึกถึงลักษณะของนามและรูปที่ปรากฏต่อไปอีก ไม่มีอะไรนอกจากนามรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติธรรมดา เพราะเหตุว่าอวิชชาอันหนาแน่น ทั้ง ๆ ที่ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ในอดีตกาลท่านมีมณสิการ แยกกายเกิดขึ้น ละการเห็นผิด และกิเลสทั้งปวงได้ในขณะที่ได้ฟังธรรม แต่ผู้ที่มีการ

เห็นทุกวัน ๆ มีการไต่ถามทุกวัน ๆ เมื่อไรจะมนสิการแยกกายอย่างท่านที่ละกิเลสได้
หมดเป็นพระอรหันต์ทันทีที่ได้ฟังธรรม

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ปฏิบัตินาน หรือไม่นาน ก็แล้วแต่ว่าผู้นั้นจะเป็นอุคฆฏิตัญญู
หรือไม่ ซึ่งถ้าจะบรรลุเร็วก็ไม่นาน แต่คำว่าไม่นานนี้ หมายความว่าในอดีตกาลท่าน
ต้องเคยสะสมอบรมมามากแล้ว ไม่ใช่ไม่เคยสะสมเหตุปัจจัย หรืออินทรีย์ แต่ต้อง
สะสมจนกระทั่งอินทรีย์แก่กล้าที่จะรู้ได้

ขอกล่าวถึง **สังยุตตนิกาย มหาวรรค ปริยญาสูตร** ซึ่งมีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มี
ความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย

เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ย่อมกำหนดรู้กายได้ เพราะกำหนดรู้กาย
ได้ จึงเป็นอันชื่อว่า กระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ (คือ พระนิพพาน)

กายก็มีตลอดเวลา ผู้ที่จะรู้ชัดในกายได้ คือ ผู้ที่มีความเพียรที่จะระลึกรู้
ลักษณะของกาย สำหรับข้อความต่อไปก็นัยเดียวกัน คือ

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณา
เห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสใน
โลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม ย่อมกำหนดรู้ได้ จึงเป็นอัน
ชื่อว่า กระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ

ใครอยากจะรู้แจ้งนิพพานบ้าง เจริญสติกันทำไม ถ้าไม่พิจารณาให้ลึกซึ้งก็
อาจจะไม่เข้าใจแม้แต่ตัวท่านเอง หรือคนอื่นก็อาจจะพลอยไม่เข้าใจท่านไปด้วย อย่าง
บางคนอาจจะคิดว่า ผู้ที่เจริญสติไม่ได้อยากไปนิพพาน แต่ขอให้คิดว่า ท่านที่ยัง
ไม่ได้เจริญสติมาก่อน มีศรัทธา มีวิริยะ มีสติ มีสมาธิ มีปัญญาเริ่มรู้ลักษณะของ
นาม และรูปบ้างที่ละเล็กทีละน้อย ในวันหนึ่ง ๆ ไม่ใช่ปล่อยให้เพลินไปด้วยความรู้สึก

เป็นตัวตน เป็นไปกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอย่างก่อน ๆ ซึ่งความจริงในขณะนั้นท่านนอนไปแล้วสູນิพพานที่ละเล็กทีละน้อย

พิจารณารู้กาย รู้เวทนา รู้จิต รู้ธรรมซึ่งมีปรากฏอยู่ตลอดเวลา แล้วสติเริ่มเกิด เริ่มระลึก เริ่มรู้ จึงเป็นอันชื่อว่า กระทำให้แจ้งซึ่งอมตะ

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรคฉันทสูตร มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ย่อมละความพอใจในกายนั้นได้ เพราะละความพอใจได้ จึงเป็นอันชื่อว่า ทำให้แจ้งซึ่งอมตะ

ส่วนข้อความต่อไปก็โดยนัยเดียวกัน คือ พิจารณาเวทนา จิต ธรรม เมื่อเธอพิจารณาเห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม ย่อมละความพอใจในเวทนา ในจิต ในธรรม เพราะละความพอใจได้ จึงเป็นอันชื่อว่า ทำให้แจ้งซึ่งอมตะ

ถึงแม้เวลานี้ยังไม่รู้ลึกว่าหนาย คลายความยินดีพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในนาม ในรูป ที่สติเริ่มระลึกรู้ลักษณะที่ละเล็กทีละน้อย แต่วันหนึ่ง เมื่อรู้มากขึ้นก็ต้องละความยินดีความพอใจ ละการยึดถือว่าเป็นตัวตน ซึ่งเมื่อละก็เป็นการกระทำอมตะให้แจ้ง หมายความว่าย่อมสามารถรู้แจ้งนิพพานได้

๙๒

ถ. จะเรียนต่อทางโลกดีหรือไม่ หรือจะฝึกฝนศึกษาทางธรรมอย่างเดียว หรือจะศึกษาคู่กันไปทั้งโลกและธรรม

สุ. แต่ละบุคคลไม่เหมือนกันเลย จิตวิจิตรมาก ความวิจิตรของจิตนั้นทำให้ต่างกันไปตามการสะสมของจิต เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้ดี ผู้ที่จะตัดสินใจ ไม่มีผู้อื่นนอกจากตนเอง เรื่องของธรรมก็ไม่ควรทอดทิ้ง หรือไม่ควรจะขาดธรรมเลย ไม่ว่าจะชีวิตในลักษณะใดทั้งสิ้น ก็ควรที่จะมีการฟังธรรม พิจารณา แล้วประพฤติปฏิบัติตามธรรมอยู่เรื่อย ๆ อย่าให้ชีวิตขาดธรรม หรือขาดการศึกษา ขาดการฟังธรรม ซึ่งถ้าเป็นโดยลักษณะนั้นแล้วก็จะเป็นผู้ที่ประมาท เพราะถึงแม้ว่าจะมีความตั้งใจเป็นอย่างยิ่งในการประพฤติปฏิบัติธรรม แต่ถ้าเป็นผู้ที่ประมาทโดยไม่ศึกษา ไม่ปฏิบัติตาม ก็จะทำให้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะอื่นได้ ถ้าผู้ใดขาดธรรมชีวิตก็ย่อมมีดมน แล้วอาจจะทำให้ไขว่ไขวไปจากการที่คิดว่าต้องการที่จะให้เป็นไปอย่างนั้น

ข้อสำคัญ คือ ถึงแม้จะฟังคนอื่นบอก หรือให้เหตุผลชี้แจงศึกษาพระธรรมโดยละเอียด แต่การที่แต่ละบุคคลจะตัดสินใจดำเนินชีวิตในทางใด เมื่อตัดสินใจแล้วก็แสดงถึงการสะสมของเหตุปัจจัยของบุคคลนั้นที่ทำให้ตัดสินใจอย่างนั้น

สำหรับธรรมนั้นไม่ขัดขวางชีวิตในทางโลกเลย อย่างชาวกูรูในสมัยโน้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดง **มหาสติปัฏฐาน** กับชาวกูรูเพราะเห็นอินทรีย์ของชาวกูรูว่าสามารถรู้ธรรมลึกซึ้งได้ ชาวกูรูเทพ ชาวไทย ก็ไม่สำคัญว่าจะต้องจำกัดแต่เฉพาะชาวกูรูในครั้งอดีต ผู้ใดมีอินทรีย์ที่สามารถจะเข้าใจธรรมลึกซึ้งได้ ไม่ว่าจะเป็นใคร มีอาชีพอะไรก็ตาม สามารถเจริญสติปัฏฐาน ประพฤติปฏิบัติตามธรรม ไม่ว่าในสมัยโน้น หรือว่าจนกระทั่งถึงในสมัยนี้ โดยที่ไม่จำกัดบุคคลเลย เพราะเหตุว่าผู้ที่เจริญสติปัฏฐานนั้นมีตั้งแต่พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชาไปจนกระทั่งถึงพวกทาส กรรมกรก็เจริญสติปัฏฐานได้ และเรื่องที่เขาคูยกกันสมัยนั้นก็คุยกันในเรื่องการเจริญ

สติปัฏฐาน เวลาที่พบกันก็ถามกันว่า เจริญสติปัฏฐานอะไร ถ้าใครตอบว่าไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ก็จะต้องถูกติเตียนว่า ชีวิตไม่มีประโยชน์ ตายทั้งเป็น มีชีวิตอยู่ก็เหมือนตาย ซึ่งความจริงแล้วถ้ามีชีวิตอยู่แต่ไม่เจริญสติปัฏฐาน ก็สะสมอกุศลไปเรื่อย ๆ ทุกขณะที่เห็นได้ยินในวันหนึ่ง ๆ

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้มีประโยชน์อะไรเลย และผู้ที่คุยกันนั้นก็ยังให้อิโหวาทักเตือนกันว่า อย่าได้มีชีวิตอยู่โดยไม่เจริญสติปัฏฐาน และถ้าผู้ใดทราบว่ามีใครเจริญสติปัฏฐาน ก็อนุโมทนาสาธุการ แต่ก็ยังเน้นว่า ได้ถึงความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ เพราะเหตุว่าพระผู้มีพระภาคทรงอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์ของท่านในเรื่องนี้ ซึ่งทุกท่านนั้นจะต้องเจริญสติละกิเลสด้วยตนเอง ผู้อื่นไม่สามารถละกิเลสให้ได้

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องที่ไม่จำกัดการงาน อาชีพ หรือชีวิตในทางโลกเลย แล้วแต่ว่าจะฝึกฝนในทางธรรมได้มากเท่าไรก็ยังเป็นประโยชน์เท่านั้น ส่วนจะตัดสินใจดำเนินชีวิตในทางไหนนั้น ก็เป็นเรื่องของการสะสมของแต่ละบุคคล อย่างบางท่านไม่ยอมพิจารณากิเลส มีเหตุปัจจัยสะสมแล้วเกิดขึ้นปรากฏ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าใครจะมีกิเลสที่น่ารังเกียจ ก็เป็นของจริงที่สะสมมา แล้วก็แค่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่งระลึกได้ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัฏฐานที่จะละการยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวตนได้นั้น จะต้องพิจารณารู้นามรูปจริง ๆ

ถ. เวลานอน ผมมีกิจประจำวัน คือ สวดมนต์ อิติปิโสก่อนนอน ก็อยากจะภาวนาสติปัฏฐาน ๔ ไปด้วย แต่การสวดมนต์นั้นเราต้องมีสมาธิ เพื่อให้รู้ความหมายของคำ เช่น อรหํ คืออะไร จนจบ ที่นี้การเพ่ง อรหํ คืออะไร ไปจนจบเพื่อได้กุศลมากขึ้น นี่แหละเกิดเป็นสมาธิขึ้น เมื่อเกิดสมาธิขึ้น อาจารย์บอกว่า จะต้องให้มีการภาวนาวิปัสสนาไปด้วย หมายความว่าส่วนที่ท่องบ่นจากปากไปนี้ปากมีไหวไหม มี นั่นแหละเป็นรูปอันหนึ่ง ซึ่งเกิดรู้สึกขึ้นมาเมื่อไรก็เป็นรูป ที่ว่า อิติปิโสไป ถ้าจ้องจ้องขึ้น ก็ได้ยินที่หู โสตประสาทเกิดขึ้นก็ให้ทันว่า นั่นเป็นนามหรือเป็นรูป สลับกันไปจากที่ว่า อิติปิโส ภาควา ผมลองปฏิบัติตามที่อาจารย์สอน รู้สึกว่าฟังง่าย แต่ทำลำบาก เพราะสติไปอยู่กับพยัญชนะอิติปิโส แล้วจะให้ระลึกว่า นั่นเป็นนาม

ชนิดหนึ่ง ให้สติรู้ว่า ที่รู้ความหมายของอติปิโสนั้นก็เป็นามชนิดหนึ่ง ผมก็จำคำที่อาจารย์สอน พอถึงคราวปฏิบัติ ก็สับสน ไม่ค่อยได้ผล อาจารย์กรุณาช่วยชี้แจงให้ชัดเจน จักเป็นพระคุณยิ่ง

ส. การเจริญสติปัฏฐานไม่สับสน เป็นปกติธรรมดา การระลึกได้ในเรื่องอื่น ๆ ทำไม่ได้ การระลึกได้เป็นอนัตตา แต่แทนที่จะระลึกได้ในเรื่องอื่น ระลึกรู้ลักษณะสิ่งที่กำลังปรากฏโดยที่ไม่จงใจว่า จะต้องนามนั้นรูปนั้น เพราะเหตุว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นของจริง แล้วเป็นนาม เป็นรูป เป็นสติปัฏฐาน

การสวมนต์เป็นนามธรรม ไม่ใช่ตัวตน ถ้าไม่ระลึกไม่รู้ชัด ก็ไม่มีโอกาสที่จะละการยึดถือในขณะนั้น ยังคงยึดถืออยู่ต่อไปว่าเป็นเรา เป็นตัวตน ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน สติระลึกรู้มากขึ้น เพิ่มขึ้น จึงจะละการยึดถือว่าเป็นตัวตนได้

ถ. บางสำนักบอกว่าเจริญสติปัฏฐาน ๔ มากมายนัก เหลือเฟือ แท้ที่จริงรู้อย่างเดียวแล้วก็รู้หมด ประดุจว่าเราเรียน ก กา กิ กี่ ข ษา ขีชี ถ้าเรียน ก กา แม่กาได้แล้ว ส่วน ข ง จ ช นั้นผสม เรียกว่าอนุমানเอาได้ ไม่จำเป็นต้องรู้ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางใจ รู้ทางกายอย่างเดียว นามรูปอย่างนี้เอง เกิดมีลักษณะไม่เที่ยง เกิดดับอย่างนี้เอง เมื่อรู้ทางกายแล้ว อีก ๓ ทางนั้นคือ เวทนา จิต ธรรม ไม่จำเป็นต้องให้เสียเวลา เหมือนที่เราเรียนแม่ ก กา พอแตกได้แล้ว ข ษา ค คา นี้รู้เอง ผมจึงมาเสนอว่า มีความคิดคลาดเคลื่อน ไม่ตรงกันมากอยู่

ส. สอบทานดูกับความเป็นจริง กับพระธรรมวินัยด้วย ใครสามารถที่จะบังคับให้รู้แต่รูปอย่างเดียวได้ ฟังแล้วก็พิจารณาถึงเหตุผล แม้ระลึกที่ลมหายใจ ปิติเกิดก็ให้รู้ กายเป็นโลก ชันธ ๕ เป็นโลก ระลึกที่กายนิคเดียวหมดแล้ว อย่างอื่นปรากฏแล้ว สติก็ต้องรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏต่อตามความเป็นจริง นามรูปปริจเฉทญาณ ไม่ใช่รู้รูปอย่างเดียว ชื่อบอกอยู่แล้ว

ถ. ความแตกต่างกันอยู่ตรงนี้ ที่อาจารย์บอกว่าบังคับไม่ได้ ทางฝ่ายไหนหรือบางแห่งบอกว่า นำสมาธิไปบังคับไม่ให้มีอนาคต ไม่ให้มีอดีต ให้อยู่ปัจจุบัน นี้เรียกว่าปัจจุบันอารมณ์ แล้วแปลคำว่า ขณิกสมาธิ ที่อาจารย์แปลว่าเกิดนิคเดียว

แล้วก็ดับไป แต่ทางโน้นคำว่า ขณิกสมาธินี้ยืดยาว ไม่ใช่ชนิดเดียว แต่ก็ไม่ถึงอุปปนา และไม่ถึงอุปจาระ เมื่อไม่ถึงอุปจาระ อุปปนาแล้ว นอกนั้นเรียกว่า ขณิกสมาธิ เพราะฉะนั้น ขณิกสมาธิจึงบังคับรูปหรือนามโดยเฉพาะ ไม่ให้จิตไปในอนาคตและอดีต จึงรู้ลักษณะของรูปนามที่ปรากฏว่าเกิด มีอนิจจัง ทุกขัง อนตฺตาได้ เมื่อรู้อนิจจัง ทุกขัง อนตฺตาของนามใดรูปใดโดยเฉพาะแล้ว นามอื่นรูปอื่นที่มากมายนั้นไปเทียบกับ ก็เหมือนกัน เช่นเดียวกับ ก สระอา ก็ว่ากา ข สระอา ก็ว่าขา ความหมายอย่างนี้ ขอให้อาจารย์เน้นชัดไปว่า เหตุผลควรจะฟังทางใดทางหนึ่งมากกว่ากันอย่างไร

ส. เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาเทียบเคียง และขอให้ได้พิจารณาคำที่ได้กล่าวแล้วทั้งหมดว่า เป็นปกติในชีวิตหรือไม่ เป็นของจริง ๆ ไหม เป็นนามเป็นรูปที่จะต้องรู้ชัดรู้ทั่วแล้วจึงจะได้หรือไม่ ขณิกสมาธิไม่ใช่อุปจาระสมาธิ ไม่ใช่อุปปนาสมาธิจริง แต่การรู้ลักษณะของนามและรูป มีนามมีรูปไหนที่ยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนานที่จะให้รู้ได้ตลอดเวลา

ปฏิถมณสิการบรพ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงปฏิถมณสิการบรพ เรื่องส่วนต่าง ๆ ของร่างกายนั้น ก็เพื่อให้พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงของสิ่งที่ เป็นปฏิถมณ พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ใน **มหาสติปัฏฐานสูตร** ว่า

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผม ลงมา มีหนังเป็นที่สุตรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เปรียบเหมือนได้มีปาก ๒ ข้าง เต็มด้วยธาตุชาติต่างอย่าง คือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก่แก่นั้นแล้วพึงเห็นได้ว่า นี่ข้าวสาลี นี่ข้าวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่วเหลือง นี่งา นี่ข้าวสาร ฉะนั้นใด ภิกษุก็ฉันทันเหมือนกัน

ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุตรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ

พัน หนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทับ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตนหาและทวิญญูไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมันอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ในพระไตรปิฎกมีข้อสังเกตว่า ถ้าเป็นเรื่องส่วนต่างๆ ของร่างกายแล้ว ใช้คำว่า อากาโร ๓๒ แต่ถ้านับดูจะมีอากาโร ๓๑ เท่านั้น ส่วนอากาโร ๓๒ นี้มีกล่าวไว้ใน **ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ** ซึ่งมีข้อความที่แสดงอากาโร ๓๒ ถ้าใช้ภาษาบาลีก็จะทำให้ทราบ ว่า คำไหนหมายความว่าอะไร

ในกายนี้มี เกสา ผม โลมา ขน นะขา เล็บ ทันตา พัน ตะโจ หนึ่ง หนึ่งก็เป็นหมวด ๕

มังสัง เนื้อ นะหารู เอ็น อัญญิ กระดูก อัญญิมิณชัง เยื่อในกระดูก วักกัง ไต หมวดต่อไป หะทะยัง หัวใจ ยะกะนัง ตับ กิโละมะกัง พังผืด ปิหะกัง ม้าม ปโปผาสัง ปอด

หมวดต่อไปมี ๔ อันตั้ง ไล่ใหญ่ อันตะคุณัง ไล่ย่อย อุทะริยัง อาหารใหม่ กรีสัง อาหารเก่า

นี่ก็เป็นอาการของธาตุดิน ๑๙

หมวดต่อไปเป็นอาการของธาตุน้ำ คือ

ปิดตั้ง ดี เสมอ หัง เสดด ปุพโพ หนอง โลหิตัง เลือด เสโท เหงื่อ เมโท มัน
ขึ้น

หมวดต่อไปเป็น

อัสสุ น้ำตา ะสา มันเหลว เขไฟ น้ำลาย สิงฆาณิกา น้ำมูก ละสิกา ไช
ข้อ มุตตัง น้ำมูตร

และประการสุดท้าย คือ

มัตตะเก มัตตะลุงคัง มันสมอง หรือเยื่อในสมอง

จบ ปฏิภูมมนสิการบรรพ

แต่ในพระไตรปิฎกนั้นใช้พยัญชนะ ๒ อย่าง มันสมอง ๑ กับเยื่อในสมอง ๑
ความจริงก็มีความหมายเหมือนกัน คือ จะใช้คำว่ามันสมอง หรือเยื่อในสมองก็
เหมือนกัน

สำหรับมันสมอง หรือเยื่อในสมองนั้นก็รวมอยู่ในเยื่อในกระดูก แต่ถ้าท่านผู้ฟัง
จะนับดูในพระไตรปิฎก จะพบว่าส่วนมากในพระสูตรเป็น ๓๑

อีกประการหนึ่ง พยัญชนะเดิมที่แปลว่าม้าม ความจริงแปลว่าไต คือ วุกก
โบราณแปลว่าม้าม แต่โดยความหมายแล้ว วุกกไม่ใช่ม้าม แต่เป็นไต

เพราะฉะนั้น ข้อความที่อ่านตามพระไตรปิฎกที่ว่า เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมี
ประการต่าง ๆ มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อใน
กระดูก ม้าม นั้นแปลตามโบราณ แต่ที่ถูกต้องจะเป็นไต และส่วนที่เป็นไตก็ควรจะเป็น
เป็นม้าม

เป็นข้อสังเกตที่ว่า ควรที่จะได้ทราบตามพยัญชนะบาลีด้วย คงไม่มีข้อสงสัย
ว่าทำไมจึงได้แสดงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายโดยปฏิภูมมนสิการบรรพในมหาสติปัฏฐาน
เพราะเหตุว่าตามธรรมดาผู้ที่ไม่ได้เจริญสติจนกระทั่งชินจนกระทั่งเป็นปกติ ย่อม
หลงลืมสติเป็นธรรมดา วันหนึ่ง ๆ มีสิ่งที่จะให้ระลึกตลอดเวลาทั้งทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้งสี ทั้งเสียง ทั้งกลิ่น ทั้งรส ทั้งโณรู้ัพพารมณีกิ
ปรากฏ และสติบางครั้งก็ระลึกได้ บางครั้งก็ระลึกไม่ได้

เพราะฉะนั้น เวลาที่ไม่สามารถที่จะระลึกเป็นไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย
โดยนามรูป บางครั้งเวลาที่เห็นส่วนต่าง ๆ ส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย ก็อาจจะทำให้
เกิดสติระลึกได้โดยความเป็นของปฏิกุศล และก็รู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏนั้น
ด้วยเหตุนี้จึงรวมอยู่ในมหาสติปัฏฐานด้วย

ที่เราหลงยึดถือร่างกายว่าเป็นตัวเรา ขอให้คิดว่า มองดูแล้วก็เหมือนกับรูป
ต่าง ๆ ขึ้น ที่เอามาต่อติดกันไว้นั่นเอง ขาดต่อกันได้ใหม่ ได้ ผม หัวใจก็ตัดออกได้
แต่ที่เอามาต่อ เอามาติด เอามารวมกันไว้ ทำให้ยึดถือว่าเป็นรูป เป็นร่างกาย แต่
ความจริงแล้ว แยกออกได้เป็นแต่ละอาการ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปฏิกุศล

บางท่านคงจะสงสัยว่า ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายนี้ก็เพี้ยนกันมีฐานของสมถ-
ภาวนาด้วย แต่การเจริญสมถภาวนากับการเจริญสติปัฏฐานนั้นต่างกันที่ว่า เวลาที่
ระลึกเป็นไปในส่วนต่าง ๆ ของกายเพื่อให้จิตสงบโดยนัยของสมถกัมมัฏฐานนั้น
มีความจงใจ มีความต้องการที่จะให้จิตสงบ

เพราะฉะนั้น จึงต้องมีวิธีที่ทำอย่างไรจิตจึงจะสงบได้ โดยผู้ที่ใช้ส่วนต่าง ๆ
ของร่างกายเป็นเครื่องระลึกให้จิตสงบนั้นจะต้องรู้ว่ามีส่วนใดบ้าง แบ่งออกเป็นกี่ตอน
หรือว่ากี่หมวด แล้วก็ท่อง ๆ จนคล่องทีเดียว โดยนัยของอนุโลมตามลำดับ คือ จาก
ข้อต้นไปหาข้อท้าย และโดยนัยของปฏิโลม คือ จากท้ายมาหาต้น จนกระทั่ง
คล่องแคล่ว แต่จะต้องท่องด้วยปากเสียก่อน เมื่อท่องด้วยปากจนกระทั่งคล่องแคล่ว
แล้วก็ท่องด้วยใจ

การท่องด้วยใจทำให้แม่นยำ และเป็นปัจจัยที่จะให้ระลึกถึงลักษณะของส่วน
ต่าง ๆ ที่เป็นปฏิกุศลเพื่อที่จะให้จิตสงบด้วย นั่นเป็นสมถภาวนา ซึ่งก็จะต้องมีวิธีศึกษา
แล้วก็เจริญจนกระทั่งจิตสงบถึงขั้นที่เป็นฌานจิต

แต่สำหรับนัยของการเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่อย่างนั้น เป็นนัยที่เมื่อระลึก
ลักษณะส่วนหนึ่งส่วนใดของกาย สติสามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะนั้น แล้วปัญญาที่รู้
ชัดในลักษณะนั้นโดยความเป็นธาตุ

๙๓

ถ. การท่องเที่ยวเป็นอย่างใด ในการเจริญสมณะ

ฐ. การเจริญสมณภาวนาเพื่อให้จิตสงบ จดจ้องแน่วแน้อยู่ที่อารมณ์หนึ่ง อารมณ์ใด ไม่ฟุ้งซ่านไป

เพราะฉะนั้น ถ้าสมมติว่าไม่ท่องเที่ยว จิตก็ย่อมฟุ้งซ่านไปเป็นอื่น จึงต้องท่องเที่ยวให้จิตระลึกอยู่ที่อาการทั้ง ๓๒ นั้น ไม่ให้จิตแลบหรือฟุ้งซ่านไปที่อื่น การท่องเที่ยวต้องมีเหตุผล ด้วยว่า จะต้องท่องเที่ยวโดยลำดับ เพื่อให้แม่นยำชัดเจน ถ้าการท่องเที่ยวไม่เป็นไปตามลำดับก็หลงลืมได้ และเวลาที่ท่องเที่ยวก็ต้องรีบร้อนด้วย เพราะเหตุเดียวกัน คือ ถ้าท่องเที่ยวอย่างรีบร้อนก็ทำให้ไม่สามารถที่จะจดจำ หรือระลึกถึงลักษณะได้อย่างชัดเจน เพียงแต่รีบท่องเที่ยวให้จบ แต่ไม่สามารถพิจารณาเข้าใจถึงความเป็นปฏิภาณของส่วนต่าง ๆ ได้

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสิ่งที่จะให้สตรระลึกรู้ ไม่ว่าจะเป็นโลก ๖ โลก คือ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ผู้ฟังก็ยังหลงลืมสติดู้อยู่เรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น ก็ทรงแสดงทุกสิ่งทุกประการ ที่จะเป็นครื่องให้สตรระลึกรู้ได้ แม้แต่ผมที่ทุกคนก็ต้องเห็นอยู่ทุกวัน ขน เล็บ ฟัน หนัง ซึ่งก็มีปรากฏให้ระลึกได้อยู่ทุกวัน ก็ควรระลึกถึงความเป็นปฏิภาณ เพื่อรู้ลักษณะของนามและรูปตามความเป็นจริงด้วย

ท่านที่เคยศึกษาในเรื่องของธาตุ จะเห็นได้ว่าในอาการ ๓๒ นี้ เป็นอาการของปฐมธาตุ ๒๐ เป็นอาการของธาตุน้ำ ๑๒ ไม่มีอาการของธาตุไฟกับธาตุลมเลย ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะทรงแสดงปฐมธาตุและอาโปธาตุโดยความเป็นวัตถุภายในกาย วัตถุก็เป็นส่วน เป็นชิ้น แต่ที่ไม่ได้รวมไฟกับลมเพราะลักษณะของไฟกับลมนั้นไม่ปรากฏโดยความเป็นปฏิภาณ แต่จะเห็นได้ว่า ธาตุดินกับธาตุน้ำมีลักษณะที่เป็นปฏิภาณ แต่ธาตุไฟกับธาตุลมไม่ปรากฏโดยความเป็นปฏิภาณ ลักษณะที่เพียงอบอุ่น หรือว่าร้อน ไม่เป็นของปฏิภาณ ลักษณะที่ไหวไป เกร่งตึง ก็ไม่ปรากฏโดยความเป็นปฏิภาณ

ลักษณะของคนที่คิดว่าสวยงามน่าพอใจนั้น ถ้าพิจารณาโดยดี เวลาที่อยู่กับร่างกายก็สวยดี แต่ถ้าคิดว่าสีย่างผมนี้สวย เวลาที่พบลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีสีคล้ายผม แม้ในอาหาร จะเป็นพวกเชือกปอหรืออะไรที่มีสีเหมือนผม ก็ยังรังเกียจแล้วหยิบออก

เพราะฉะนั้น จะกล่าวว่าไม่ปฏิรูปไม่ได้ โดยลักษณะ โดยสี ก็ปฏิรูปเหมือนกัน โดยกลิ่น ถ้าไม่ทำความสะอาด ไม่สระผม ไม่ใสน้ำมัน หรือน้ำหอม โดยเฉพาะเวลาที่ตกลงไปในไฟ หรือเผาไฟ ก็มีกลิ่นที่น่ารังเกียจ และท่านแสดงไว้ว่า ที่เกิดของผมก็เกิดบนหนังชู้มที่ห่อหุ้มกะโหลกศีรษะไว้ ข้างหน้าถึงหน้าผาก ข้างหลังถึงท้ายทอย ข้าง ๆ ถึงข้างหูทั้ง ๒ ข้าง เปิดออกมาดูที่เกิดของผม ก็ปฏิรูปยิ่งนัก อุปมาเหมือนกับผักเกิดที่ป่าช้า และที่ทิ้งขยะมูลฝอยเป็นต้น

นี่เป็นลักษณะของแต่ละส่วนของร่างกายที่มีความเป็นปฏิรูป แล้วก็ท่านทรงแสดงไว้อย่างละเอียดถึงลักษณะของส่วนต่าง ๆ ซึ่งถ้าท่านผู้ใดสนใจสามารถอ่านหรือฟังได้ในอรรถกถาฎีกาต่าง ๆ ที่เป็นข้อความเกี่ยวกับอาการส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย แต่จะขอกล่าวถึงเพียงบางส่วนบางประการเท่านั้น

อย่างเล็บเหมือนเกล็ดปลา กระดูกฟันเหมือนเมล็ดน้ำเต้า

สำหรับหน้าที่สำคัญมากเพราะหนังนั้นหุ้มห่อสิ่งต่าง ๆ ที่ปฏิรูป ถ้าเอาหนังออกเสียแล้วความเป็นปฏิรูปของร่างกายหรือว่าส่วนต่าง ๆ ก็จะไม่ปรากฏชัดมาก แต่เพราะเหตุว่าหนังนั้นหุ้มห่อปกปิดไว้มิดชิด ไม่ให้เห็นความเป็นปฏิรูป ก็ควรที่จะได้พิจารณาหนังด้วยว่า ความเป็นปฏิรูปของหนังนั้นเป็นอย่างไร โดยสภาพของหนังเอง ความจริงเป็นสีขาว แต่หุ้มห่อเนื้อปกปิดไว้ ก็ทำให้ดูเหมือนสีดำบ้างสีเหลืองบ้าง และสังเกตรูปร่างลักษณะของหนังที่หุ้มห่อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายไว้นั้นก็มีต่าง ๆ กัน เช่น หนังนิ้วเท้า ก็มีลักษณะเหมือนรังตัวไหม หนังหลังเท้ามีลักษณะเหมือนรองเท้าหุ้มสันหนังแข้งมีลักษณะเหมือนใบตาลห่อข้าวสวย หนังขามีลักษณะเหมือนถุงยาวอันเต็มไปด้วยข้าวสาร หนังสะโพกมีลักษณะเหมือนผ้ากรองน้ำอันเต็มไปด้วยน้ำ หนังหลังมีลักษณะเหมือนหนังหุ้มโล่ หนังท้องมีลักษณะเหมือนหนังหุ้มรางพิณ หนังอกโดยมากมี

ลักษณะสี่เหลี่ยม หน้าแขนทั้งสองข้างมีลักษณะเหมือนหนังหุ้มแรงธนู หน้าหน้าก็ปรู เป็นช่องเล็กช่องน้อย มีลักษณะเหมือนรังด้กแตน

นี่เป็นส่วนต่าง ๆ ถ้าดูอย่างนี้จริง ๆ ก็คงจะไม่สวดยไม่งามเลย แต่ไม่ได้แยก พิจารณาเป็นส่วน ๆ ท่านให้พิจารณาโดยการดึงหรือลอกออกตั้งแต่ริมฝีปากเบื่องบน ไปตลอดทั้งตัว ก็จะเห็นความเป็นปฏิภาณที่มีซ่อนอยู่ใต้ผิวหนังนั้น

สำหรับความเป็นปฏิภาณของร่างกาย จะเป็นการเจริญสมถภาวนาก็ได้ เป็นการ เจริญสติปัฏฐานก็ได้ เพราะเหตุว่าการเจริญสมถภาวนานั้นจะต้องท่องด้วยปาก จนกระทั่งแม่นยำ แล้วก็จำลักษณะด้วยใจ จนกว่าจะชัดเจนทั้ง ๓๒ อาการ แล้ว ลักษณะใดที่เด่นชัด ก็ยึดลักษณะนั้นเป็นกัมมัญฐานที่ทำให้ถึงขั้นอัปปนาสมาธิ เป็น ปฐมฌาน แต่ไม่ได้รู้ลักษณะโดยสภาพความเป็นธาตุที่ไม่ใช่ตัวตน

แต่ผู้ที่เจริญสติปัฏฐานนั้นมักจะหลงลืมสติ ไม่มีใครสามารถเลือกระลึกรู้ ลักษณะของนามใดรูปใดได้ตามความพอใจ เพราะถ้าเป็นโดยลักษณะนั้นก็ก็เป็นความ จงใจ แล้วปัญญาก็ไม่รู้ทั่ว เมื่อปัญญาไม่รู้ทั่วก็ละการยึดถือว่าเป็นตัวตนไม่ได้ นี่เป็น เหตุหนึ่งที่ไม่ว่าจะมีสิ่งใดที่ทำให้จิตระลึกได้ก็ให้ระลึก ไม่ต้องกลัวว่าจะไม่ใช่สติปัฏฐาน เมื่อระลึกแล้ว สามารถที่จะรู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏโดยสภาพความไม่ใช่ตัวตน ก็เป็นการเห็นกายในกายตามความเป็นจริง แต่สำหรับผู้ที่มีปัญญาระลึกรู้ลักษณะของ ธาตุทั้ง ๔ ทันที โดยที่ไม่ต้องระลึกถึงความเป็นปฏิภาณของอาการ ๓๒ นี้เลย

เพราะฉะนั้น ต่อจากปฏิภาณมนสิการบรรพ ก็เป็นธาตุมนสิการบรรพ ทรง แสดงไว้ตามลำดับ

สำหรับธาตุมนสิการบรรพนั้นรวมธาตุทั้ง ๔ คือ ทั้งธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แต่เพราะเหตุว่าธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ปรากฏโดยความเป็นปฏิภาณ ในหมวดของ ปฏิภาณมนสิการบรรพจึงมีแต่เฉพาะอาการของธาตุดินกับธาตุน้ำเท่านั้น เคยมีท่านผู้ใด พิจารณาปฏิภาณมนสิการบรรพในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายบ้างไหม

ท่านแสดงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายว่าเป็นของปฏิภาณทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนังก็ตาม ล้วนเป็นสิ่งปฏิภาณทั้งนั้น

มีอะไรที่น่ารังเกียจยิ่งกว่ายิ่งกว่ากายส่วนต่าง ๆ ที่ปฏิภนนี้บ้างไหม มี คือ กิเลส หรืออกุศลธรรมที่น่ารังเกียจกว่าจึงควรระลึกรู้เพื่อให้ปัญญารู้ชัดแล้วละ เพราะเหตุว่าความยินดีพอใจก็เป็นไปในกายบ้าง ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพารมณ์บ้าง ถ้าวราบใดที่ยังมีอวิชชา ไม่รู้ลักษณะของนามของรูป ก็ต้องมีโลภะ มีโทสะ มีโมหะ อยู่เรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น สิ่งที่น่ารังเกียจที่ควรระลึกรู้ที่สุด คือ อกุศลธรรมเป็นลำดับขั้น คือ ละความเห็นผิดที่เคยยึดถือนามรูปว่า เป็นตัวตน

ถ. ขณะที่กำลังเห็น กำหนดนามหรือกำหนดรูป

สุ. ทำไมถามว่า จะกำหนดนาม หรือกำหนดรูป ขณะที่เห็นมีของจริง คือ เห็นกับสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งปัญญาจะต้องรู้ชัดทั้ง ๒ อย่างไม่ปะปนกัน เห็นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา แต่เป็นสภาพรู้ทางตา สิ่งที่ปรากฏให้รู้ได้ทางตาไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่เห็น แล้วทำไมจึงถามว่า เวลาที่เห็นจะให้กำหนดอะไร การบรรลุนิยัตถธรรมนั้นเพื่อละอกุศล ซึ่งไม่ใช่จะละได้ด้วยความเป็นตัวตน แต่เป็นปัญญาที่รู้ชัดในลักษณะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การละนี้ต้องรู้ ถ้าไม่รู้ก็ละไม่ได้ การเจริญสติปัฏฐานเป็นการเจริญความรู้ เป็นการเจริญปัญญา แต่ไม่ใช่มีกฎเกณฑ์ว่าจะต้องอย่างนั้นจะต้องอย่างนี้ สติจะเกิด ระลึกรู้ที่นามใดรูปใดไม่มีใครบังคับได้ ไม่ใช่ว่าทางนั้นไม่รู้อย่างนี้ ทางนี้ไม่รู้อย่างนั้น จะทำให้จดจำ และรู้เฉพาะบางนามบางรูป แล้วก็เป็นตัวตนที่ต้องการด้วย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะละสักกายทิฐิ การยึดถือนามรูปทั้งหลายว่าเป็นอัตตาได้จริง ๆ ผู้นั้นต้องเจริญสติเจริญปัญญารู้ชัดในโลกทั้ง ๖ โลกตามความเป็นจริง แล้วละคลายการยึดถือเป็นสมุจเฉท ไม่ใช่ยังมีความสงสัยที่นามนั้นบ้างรูปนี้บ้าง มีความไม่รู้ในนามนั้นบ้างในรูปนี้บ้าง แล้วเป็นพระอรหันต์

ผู้ที่จะเป็นพระอรหันต์ได้ คือ ผู้ที่รู้ชัดตามความเป็นจริงทั้ง ๖ โลก ไม่ใช่ทางตาไม่รู้อย่างนั้นก็ได้ ทางหูไม่รู้อย่างนี้ได้ เวลานี้อวิชชาอยู่ที่ไหน ยังไม่ทราบใช่ไหม แต่ว่าเต็มไปหมดแล้วทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็น

แต่เพียงนามธรรมที่เกิดปรากฏนิดเดียวแล้วก็หมดไป เป็นแต่เพียงรูปธรรมที่เกิดปรากฏนิดเดียวแล้วก็หมดไป แต่ละขณะเป็นลักษณะของนามของรูปแต่ละทาง ในพระไตรปิฎกมีข้อความที่จะให้เกิดความสลด หรือเห็นความเป็นปฏิภาคของส่วนต่าง ๆ ของร่างกายนี้มากทีเดียว ซึ่งถ้าท่านได้ฟังคาถาของท่านพระเถระในครั้งอดีตที่ท่านได้กล่าวไว้ก็จะทำให้ระลึกได้ และดูเหมือนกับว่า ท่านพระเถระนั้นได้กล่าวกับท่านโดยตรงทีเดียว เพราะเหตุว่า ไม่ว่าท่านจะกล่าวกับผู้ใดในครั้งนั้นก็เป็นการแสดงถึงความคิด แสดงถึงปัญญาของท่านที่รู้ชัดในลักษณะของนามรูปทั้งปวงตามความเป็นจริง

ขุททกนิกาย เถรคาถา ฐาปาลเถรคาถา มีข้อความว่า

เชิญดูอัฐภาพอันธรรมดาตกแต่งให้วิจิตร มีกายเป็นแผล อันกระดูก ๓๐๐
ท่อน ยกขึ้นแล้ว กระสับกระส่าย

ขอให้พิจารณาอรรถด้วย ที่ท่านกล่าวว่า เชิญดูอัฐภาพอันธรรมดาตกแต่งให้วิจิตร มีกายเป็นแผล อันกระดูก ๓๐๐ ท่อนยกขึ้นแล้ว กระสับกระส่าย

กายที่ประกอบด้วยกระดูก ๓๐๐ ท่อน นั่งบ้าง นอนบ้าง ยืนบ้าง เดินบ้าง กระสับกระส่ายยิ่งนักทุกขณะเพราะโลภะบ้าง เพราะโทสะบ้าง เพราะโมหะบ้าง

คนพาลพากันดำริหวังมาก อันไม่มีความยั่งยืน ตั้งมั่น

ความหวังนี้มากจริง ๆ อยากระยะได้ออย่างนั้น อยากระยะเป็นอย่างนี้ อยากระยะอย่างโน้น เมื่อมีกายที่แสนจะปฏิภาค แล้วก็ยังเป็นผู้ที่ไม่เห็นตามความเป็นจริง พวกคนพาลพากันดำริแล้วก็หวังเป็นไปต่าง ๆ ในกายนี้ ท่านกล่าวต่อไปว่า

เชิญดูรูปอันปัจจัยกระทำให้วิจิตร ด้วยแก้วมณีและกุนทล

เพราะเหตุว่าถูกแก้วมณีบ้าง กุนทลบ้าง เครื่องประดับต่าง ๆ ปกปิดบังไว้ เป็นเครื่องที่จรรมาปกปิดความเป็นปฏิภาคของร่างกาย แต่ท่านกล่าวว่า

เชิญดูรูปอันปัจจัยกระทำให้วิจิตร ด้วยแก้วมณีและกุนทล หุ้มด้วยหนัง มีร่างกระดูกอยู่ภายใน งามพร้อมไปด้วยผ้าต่าง ๆ มีเท้าทั้งสองอันฉาบทาด้วยครั่งสด

การประดับตกแต่งร่างกายที่ปฏิญญามีทุกกาลสมัย แต่แม้กระนั้นพระอริยเจ้าทั้งหลายก็ยังเห็นธรรมตามความเป็นจริง คือ สัจธรรมของร่างกายที่แม้ว่าจะถูกประดับตกแต่งด้วยเครื่องตกแต่งต่าง ๆ ท่านกล่าวว่า

มีเท้าทั้งสองอันฉาบทาด้วยครั่งสด มีหน้าอันได้ทาด้วยฝุ่น สามารถจะทำให้คนพาลลุ่มหลงได้ แต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่งโน้นลุ่มหลง

พวกที่ยังผลิตเพิลินยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นผู้ที่ยังอยู่ฝั่งนี้ ยังไม่ข้ามไปถึงฝั่งโน้น คือ ฝั่งที่ละความยินดี ผลิตเพิลินในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ละความเห็นผิด ความยึดมั่นในตัวตน ท่านกล่าวต่อไปว่า

ผมทั้งหลายอันบุคคลตกแต่งเป็นลอน คล้ายกระดานหมากรุก นัยน์ตาทั้งสองอันหยอดด้วยยาตา สามารถทำให้คนพาลลุ่มหลงได้ แต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่งโน้นลุ่มหลง กายอันเปื่อยเน่าอันบุคคลตกแต่งแล้วเหมือนกล่องยาตาใหม่ ๆ วิจิตรด้วยลวดลายต่าง ๆ สามารถทำให้คนพาลลุ่มหลงได้ แต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่งโน้นลุ่มหลงได้

เวลาดูลวดลายต่าง ๆ ที่กล่องใส่ของนั้นผลิตเพิลินดี ก็เหมือนกับร่างกายนี้เหมือนกัน เป็นกายที่เปื่อยเน่าที่บุคคลตกแต่งแล้ว ก็เหมือนกับกล่องยาตาใหม่ ๆ วิจิตรด้วยลวดลายต่าง ๆ สามารถทำให้คนพาลลุ่มหลงได้ แต่ไม่สามารถทำให้ผู้แสวงหาฝั่งโน้นลุ่มหลง

นายพรานเนื้อดักบ่วงไว้ แต่เนื้อไม่ติดบ่วง เมื่อนายพรานเนื้อคร่ำครวญอยู่ พวกเนื้อพากันมากินเหยื่อแล้วหนีไป บ่วงของนายพรานขาดไปแล้ว เนื้อไม่ติดบ่วง เมื่อนายพรานเศร้าโศกอยู่ พวกเนื้อพากันมากินเหยื่อแล้วหนีไป ท่านกล่าวว่า เราเห็นหมู่มนุษย์ที่มีทรัพย์ในโลกนี้ ได้ทรัพย์แล้วไม่ให้ทาน เพราะความลุ่มหลง ได้ทรัพย์แล้วทำการสะสมไว้ และปรารถนาอยากได้ยิ่งขึ้นไป พระราชาดขี่ช้างชิงเอาแผ่นดิน ครอบครองแผ่นดินอันมีสาครเป็นที่สุด ตลอดฝั่งสมุทรข้างนี้แล้ว ไม่รู้จักอิ่ม ยังปรารถนาครอบครองฝั่งสมุทรข้างโน้นอีกต่อไป

พระราชาก็ดี มนุษย์เหล่าอื่นเป็นอันมากก็ดี ผู้ยังไม่ปราศจากตัณหา ย่อมเข้าถึงความตาย ยังไม่เต็มความประสงค์ก็พากันละทิ้งร่างกายไป ความอึดด้วยกามทั้งหลายย่อมไม่มีในโลกเลย

ทำไมกล่าวถึงพระราชา เพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นพระราชาก็ครอบครองแผ่นดิน อันมีสาครเป็นที่สุดตลอดฝั่งสมุทร แล้วก็ยังไม่อึด ไม่ว่าจะเป็นใคร ถึงแม้ว่าจะมีทรัพย์สมบัติมากมายสักเท่าไร แต่ถ้าไม่รู้สังขารตามความเป็นจริงแล้ว ก็ไม่สามารถละกิเลสได้ ยังเป็นผู้ที่มีความปรารถนาเต็มที่

พระราชาก็ดี มนุษย์เหล่าอื่นเป็นอันมากก็ดี ผู้ยังไม่ปราศจากตัณหาย่อมเข้าถึงความตาย เพราะเหตุว่าจะต้องมีการเกิดอยู่เรื่อย ๆ เมื่อยังมีการเกิดอยู่ ก็ต้องมีความตายเป็นของธรรมดา ยังไม่เต็มความประสงค์ก็พากันละทิ้งร่างกายไป

ไม่มีใครทราบใช่ไหมว่า พຼຸ່ງนี้จะอยู่ที่ไหน ยังคงเป็นโลกนี้หรือว่าโลกอื่นก็ไม่ทราบ แต่ทั้ง ๆ อย่างนั้น ความประสงค์ก็ไม่เคยเต็ม ไม่เคยอึด ไม่เคยพอ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าจะต้องจากโลกนี้ไปเมื่อไรก็ไม่ทราบ

ความอึดด้วยกามทั้งหลายย่อมไม่มีในโลก หมู่ญาติพากันสยายผม ร้องไห้คร่ำครวญถึงผู้นั้น และรำพันว่าทำอะไรหนอพวกญาติของเราจึงจะไม่ตาย ครั้นพวกญาติตายแล้วก็เอาผ้าห่อ นำไปเผาเสียที่เชิงตะกอน ผู้ที่ตายไปนั้นถูกเขาแทงด้วยหลาวเผาด้วยไฟ ละเมาะทั้งหลาย มีแต่ผ้าผืนเดียวติดตัวไป คือ ผ้าที่ใช้ห่อศพ

เมื่อบุคคลจะตาย ย่อมไม่มีญาติ หรือมิตรสหายช่วยด้านทานได้ พวกที่รับมรดกก็มาขนเอาทรัพย์ของผู้ที่ตายนั้นไป ส่วนสัตว์ที่ตายย่อมไปตามยถากรรม เมื่อตายไม่มีทรัพย์สมบัติอะไร ๆ คือ พวกบุตร ภรรยา ทรัพย์ แว่นแคว้นสิ่งใด ๆ จะติดตามไปไม่ได้เลย

๙๔

บุคคลจะได้อายุยืนเพราะทรัพย์ก็หาไม่

นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวชีวิตนั้นแลว่า เป็นของน้อย ไม่ยั่งยืน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ทั้งคนมั่งมีและคนยากจน ย่อมถูกต้องผัสสะเหมือนกัน

คนมั่งมีหรือว่าคนยากจนก็มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ ต้องรับกระทบ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอารมณ์ ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ไม่มีความต่างกันเลย

ทั้งคนพาล และคนฉลาดก็ต้องถูกผัสสะเหมือนกันทั้งนั้น แต่คนพาลถูกอารมณ์ที่ไม่พอใจเบียดเบียน ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เพราะความเป็นคนพาล

ส่วนนักปราชญ์อันผัสสะถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว เพราะฉะนั้นแล ปัญญาจึงจัดว่าประเสริฐกว่าทรัพย์ เพราะปัญญาเป็นเหตุให้บรรลุนิพพาน แต่คนพาลไม่ปรารถนาจะบรรลุนิพพาน

แต่ละคนที่พึงเป็นประเภทไหน ถ้าไม่ปรารถนาที่จะบรรลุนิพพานก็เป็นประเภทคนพาล

แต่คนพาลไม่ปรารถนาจะบรรลุนิพพาน ทำกรรมชั่วต่าง ๆ อยู่ในภพน้อยภพใหญ่เพราะความหลง ผู้ใดทำกรรมชั่วแล้ว ผู้นั้นจะต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในวัฏฏะสงสารรำไป บุคคลผู้มีปัญญาน้อย เมื่อมาเชื่อต่อการทำของบุคคลผู้ที่กระทำกรรมชำนั้น ก็จะต้องเวียนตายเวียนเกิดอยู่รำไปเหมือนกัน

ใจผู้มีธรรมอันชั่วช้า ถูกเขาจับได้พร้อมทั้งของกลาง ย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตน ฉันทิใด หมู่สัตว์ผู้มีธรรมอันชั่วช้า ละไปแล้ว ย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมของตน ฉันทิใด

กามทั้งหลายอันงามวิจิตร มีรสอร่อยน่ารื่นรมย์ใจ ย่อมย่ำยีจิตด้วยรูปแปลก ๆ ดุกร มหาบพิตร เพราะอาตมภาพได้เห็นโทษในกามคุณทั้งหลายจึงออกบวช สัตว์ทั้งหลาย ทั้งหมู่ ทั้งแก่ง ย่อมตกไปเพราะร่างกายแตก เหมือนผลไม้ห่อน ฉันทิใด

ดุกร มหาบพิตร อาตมภาพเห็นความไม่เที่ยง แม้ขณะนี้ จึงออกบวช

ท่านกล่าวต่อไปว่า

ความเป็นสมณะอันไม่ผิตนั้นแล ประเสริฐ

ที่ว่า ความเป็นสมณะอันไม่ผิต เพราะเหตุว่าสมณะแปลว่าผู้สงบ ผู้ที่ออกบวช เป็นสมณะนั้นก็มากมาย แต่ความเป็นสมณะอันไม่ผิตนั้นแล ประเสริฐ

อาตมาภาพออกบวชด้วยศรัทธา เข้าถึงการปฏิบัติชอบในศาสนาของพระชินเจ้า บรรพชาของอาตมาภาพไม่มีโทษ อาตมาภาพไม่เป็นหนี้บริโภคโภชนะ อาตมาภาพเห็นกามทั้งหลายโดยความเป็นของอันไฟติดทั่วแล้ว เห็นทองทั้งหลายโดยเป็นศาสตรา เห็นทุกข์จำเดิมแต่ก้าวลงในนครภักดิ์ เห็นภัยใหญ่ในนรก จึงออกบวช

ถ้าพูดถึงนรก เวลานี้คงไม่ค่อยกลัวเพราะว่ายังไม่ถึง แต่พรุ่งนี้จะไปอยู่ที่ไหน ทราบไหม ก็ไม่มีใครทราบอีกเหมือนกัน วันหนึ่งก็อาจจะต้องไปก็ได้ แต่ว่าผู้ที่เห็นภัยใหญ่ในนรกอย่างท่านพระรัฐपालะ ท่านก็กล่าวว่า เห็นภัยใหญ่ในนรกจึงออกบวช

อาตมาภาพเห็นโทษอย่างนี้แล้ว ได้ความสังเวชในกาลนั้น ในกาลนั้น อาตมาภาพเป็นผู้ถูกลูกศร คือ ราคะเป็นต้นแทงแล้ว บัดนี้บรรลุถึงความสิ้นอาสวะแล้ว พระศาสดาอันอาตมาภาพคุ้นเคยแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอาตมาภาพทำสำเร็จแล้ว อาตมาภาพได้ปลงภาระอันหนักลงแล้ว ถอนต้นหาเครื่องนำไปสู่ภพขึ้นแล้ว บรรลุถึงประโยชน์ที่กุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตต้องการนั้นแล้ว บรรลุถึงความสิ้นสังโยชน์ทั้งปวงแล้ว

คุ้นเคยกับพระผู้มีพระภาคแล้วหรือยัง คุ้นโดยวิธีไหน เจริญสติปัฏฐานแล้วก็รู้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้นคืออย่างไร เป็นความจริงแค่ไหน ในพระไตรปิฎก เถรคาถาก็ดี เถรีคาถาก็ดี ท่านอาจจะคิดว่า เป็นคำพูดธรรมดาๆ แต่ไม่ใช่ธรรมดา เพราะเหตุว่าท่านรู้แจ้งในธรรม เพราะฉะนั้น ผู้ใดที่รู้แจ้งสัจธรรม ก็ย่อมสามารถที่จะมีพยานุชนะ หรือว่ามีคำภาสิต คำคาถาที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจ จิตใจ ความบริสุทธิ์ของปัญญาของท่านที่หมดจดจากกิเลสแล้ว

มีอีกข้อความหนึ่งที่ใครจะให้ท่านผู้ฟังได้ฟังโดยตรงจากพระไตรปิฎก เพราะเหตุว่าเป็นเรื่องของชีวิตในครั้งอดีต ให้ท่านได้ทราบว่ามิอะไรเกิดขึ้นบ้างในครั้งกระนั้น

ขุททกนิกาย เถรีคาถา ดึงสนิบาท สุภาชีวกัมพวนิกาเถรีคาถา ข้อ ๔๗๒
มีข้อความที่ท่านพระสุภาเถรีกล่าวคาถาตอบนักเลงเจ้าชู้ที่ยืนกั้นทาง ในขณะที่พระสุภาภิกษุณีกำลังเดินไปสู่สวนอัมพวัน อันเป็นสถานที่รื่นรมย์ของหมอชีวกโกมารภัถ เมื่อนักเลงเจ้าชู้รำพันเรื่องความสุข ความสำราญต่าง ๆ ของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ซึ่งเป็นข้อความที่ไม่มีสาระ แต่เป็นข้อความที่ไพเราะ และยาวมาก จะขอกล่าวถึงบางตอนที่เป็นสาระที่ท่านพระสุภาเถรีได้กล่าวกับนักเลงผู้นั้น

เมื่อนักเลงนั้นประกาศความประสงค์ของตนอย่างนั้นแล้ว พระเถรีเมื่อจะประกาศความที่สรีระเป็นสภาพที่เต็มไปด้วยอสุชะต่าง ๆ จึงได้กล่าวตอบว่า

ก็เป็นเรื่องของผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เรื่องของปฏิภูลนั่นเอง

ในร่างกายซึ่งเต็มไปด้วยอสุชะ อันจักทอดทิ้งไว้ในป่าช้า มีอันแตกทำลายไป เป็นธรรมดาเนื่อ ะไรเล่าที่ท่านเข้าใจว่าเป็นแก่นสาร ท่านเห็นสิ่งใดแล้วมีความพอใจในสิ่งนั้น ขอจงบอกแก่เรา

ท่านพระเถรีอยากจะทราบว่า จิตใจของผู้นั้นคิดอย่างไร ยึดมั่นในสิ่งใด นักเลงนั้นก็กล่าวตอบมีข้อความว่า

นัยน์ตาทั้งสองของพระสุภาเถรี เหมือนนัยน์ตาลูกเนื้อ และเหมือนนัยน์ตานาง กิณรีที่เที่ยวไปภายในภูเข ความรักเกิดขึ้นอย่างแรงกล้า เพราะเห็นดวงตาทั้งคู่ เพราะเห็นหน้าซึ่งเปรียบปานดังดอกบัวปราศจากมลทิน งามดั่งแผ่นทองคำ

ถึงแม้ว่านักเลงนั้นจะไปไกลสักเท่าไร ก็จะไม่นึกถึงอะไรเลยนอกจากดวงตาทั้งคู่ที่บริสุทธิ์ ทั้งยาวทั้งกว้างของพระสุภาเถรีเท่านั้น สิ่งอื่นที่จะเป็นที่รักยิ่งไปกว่าดวงตาของพระสุภาเถรีนั้นไม่มีเลย

พระสุภาเถรีตอบว่า

ท่านปรารถนาเราผู้เป็นธิดาของพระพุทธเจ้า ชื่อว่าปรารถนาจะดำเนินไปโดยทางผิด ชื่อว่าแสวงหาดวงจันทร์มาเป็นของเล่น ปรารถนาจะโคดขึ้นภูเขาสิเนรุบัดนี้ ความกำหนดในอารมณ์ใด อารมณ์นั้นไม่มีแก่เราในโลกพร้อมทั้งเทวโลก เราทราบว่ สภาพอันนำรื่นรมย์แม้ทุกชนิดไม่มีแก่เรา และเรากำจัดเสียได้แล้วพร้อมทั้งรากด้วยมรรคญาณ สภาพอันนำรื่นรมย์เป็นเหมือนถูกทิ้งไปในหลุมถ่านเพลิงเหมือนถูกดื่มยาพิษ เราทำให้พินาศแล้วแต่ยอด เราเห็นว่าสภาพอันนำรื่นรมย์แม้ทุกชนิดมิได้มีแก่เรา และเรากำจัดเสียแล้วพร้อมทั้งรากด้วยมรรคญาณ เบญจขันธ์นี้อันหญิงใดไม่พิจารณาแล้ว ท่านจงเล่าโลมหึงเช่นนั้น ท่านมาเล่าโลมเราผู้รู้ตามเป็นจริงนี้ ย่อมจะลำบากเปล่า เพราะว่าสติของเรามั่นคงดีแล้วในการดำ การไหว้ และในสุขทุกข์

ท่านจงรู้ว่า ธรรมอันเป็นปัจจัยปรุงแต่งเป็นของไม่งาม ใจของเราไม่ติดอยู่ในอารมณ์ทั้งปวงเลย เราเป็นสาวิกาของพระสุคตเจ้า เป็นผู้ดำเนินไปสู่นิพพานด้วยญาณ กล่าวคือ อภิวรรค มีลูกศรอันถอนขึ้นได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ยินดีอยู่ในเรือนว่างเปล่า ก็รูปภาพทำด้วยใบลาน หรือท่อนไม้ ที่บุคคลทำให้งดงาม ผูกด้วยเชือก หรือเอาไม้ตอกตะปูติดไว้โดยอาการต่าง ๆ ทำให้เหมือนกับจะพ้องรำได้ เราเคยได้เห็นมาแล้ว เมื่อแกะเชือกและถอนตะปูออกจากรูปนั้น และแยกออกจากกันแล้ว โดยทำให้เป็นแผ่นก ๆ เรียงรายไว้ เมื่อทำรูปนั้นโดยเป็นชิ้น ๆ อย่างนี้ ไม่พึงได้ชื่อว่ารูป

นี่ก็แยกกายออกเป็นส่วน ๆ

เมื่อเป็นอย่างนั้น บุคคลพึงตั้งความสำคัญใจไว้ในรูปนั้น จะเป็นประโยชน์อะไร ร่างกายนี้ก็เหมือนกับรูปไม้จะนั้น เว้นจากธรรมมีธาตุ ๔ เป็นต้นแล้ว ย่อมเป็นไปไม่ได้ บุคคลพึงตั้งความสำคัญใจไว้ในร่างกายนั้น จะเป็นประโยชน์อะไร เหมือนบุคคลได้เห็นรูปภาพอันนายช่างผู้ฉลาดวาดเขียนไว้ที่ฝาด้วยหรรดาลจะนั้น

ปัญญาสำหรับมนุษย์ของท่านหาประโยชน์มิได้ เพราะท่านมีความเห็นวิปริตในร่างกายนั้น แน่ท่านผู้บอด ท่านเข้าไปยึดถืออัตภาพอันว่างเปล่า เป็นเหมือนพยับแดดที่ปรากฏอยู่ข้างหน้า และเหมือนดั่งต้นไม้อ้อที่ปรากฏในความฝัน

จะฝันอย่างไรก็ได้ ฝันให้มีต้นไม้ ดอกไม้จริง ๆ ที่เป็นทองทั้งนั้น ก็คงจะฝันได้ เพราะฉะนั้น ถ้าใครยังคงยึดถือรูปร่างกายซึ่งวิปริตหรือปฏิกุล เป็นของว่างเปล่า เหมือนพยับแดดที่ปรากฏอยู่ข้างหน้า เหมือนดั่งต้นไม้ทองที่ปรากฏในความฝัน

เป็นดังเช่นรูปยณต์ที่คนเล่นกลแสดงแล้ว ในท่ามกลางแห่งชน

จะแสดงอย่างไรก็ได้ทุกอย่าง ดูเหมือนกับว่าของจริง แต่ว่าความจริงแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่เป็นจริง ทุกวัน ๆ นี่ก็เป็นนามและรูปแต่ละชนิดประชุมรวมกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็วทุก ๆ ขณะทีเดียว จะย้อนกลับไปหารูปเก่าเพียงเมื่อสักครู่นี้ก็ไม่ได้แล้ว ก็เป็นของที่เสื่อมไปสิ้นไป

เป็นดังเช่นรูปยณต์ที่คนเล่นกลแสดงแล้ว ในท่ามกลางแห่งชน ดวงตาเป็นดังฟองน้ำ ปรากฏเหมือนโพรงไม้ มีฟองน้ำตั้งอยู่กลางตา เป็นของมีขี้ตา และน้ำตา เกิดเป็นต่อมดำ ๆ มีสีต่าง ๆ กัน

พระสุภาเถรีผู้มีดวงตางาม มีใจไม่ข้องอยู่ในอารมณ์ไหน ๆ ได้ควักดวงตาออกจากเบ้าตา แล้วส่งให้นักเลงนั้น พร้อมกับกล่าวว่า เชิญท่านเอาดวงตานี้ไปเถิด เราให้ดวงตานี้แก่ท่าน

เมื่อสักครู่นี้สวຍเหลือเกิน อย่างกับตาของนางกนิรี แต่พอออกจากตามาอยู่ที่ฝ่ามือ ปฏิกุลใหม่ แต่ท่านพระเถรีก็ใคร่ที่จะให้บุคคลผู้นั้นได้ประจักษ์ความเป็นปฏิกุลสภาพที่แท้จริงของร่างกาย ท่านก็ควักดวงตาออกจากเบ้าตา แล้วส่งให้นักเลงนั้น

ในทันใดนั้น ความกำหนัดในนัยน์ตาของนักเลงนั้น ได้หายไปแล้ว

จะยังคงรักดวงตา ๒ ดวงที่อยู่ในฝ่ามือ นั้น ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ นักเลงนั้นได้ขอให้พระเถรีนั้นอดโทษด้วยคำว่า

ข้าแต่ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ขอความสวัสดิ์พึงมีแก่ท่าน การประพฤติอนาจารเช่นนี้ จักไม่มีอีกต่อไป

ความประพฤติอนาจาร คือ การประพฤติที่ไม่สมควร

ท่านพระสุภาเถรีกล่าวว่า

ท่านกระทบกระทั่งชนเช่นนี้ เหมือนถอดไฟอันลุกโพล่งฉะนั้น

นักเลงกล่าวว่า

เราดูจบบอสรพิษ ขอความสวัสดิ์พึงมีแก่เราทั้งหลายบ้าง ขอท่านจงอดโทษให้
เราทั้งหลายเถิด

ก็พระภิกษุณีนั่นพ้นจากนักเลงนั้นแล้ว ได้ไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ
ได้ชมเชยบุญลักษณะอันประเสริฐ จักได้เกิดมีขึ้นเหมือนเดิม

นี่เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์จริง ๆ ในครั้งนั้น แล้วท่านเหล่านั้น
พิจารณาธรรมอย่างไร เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องที่จะทำให้เกิดสติ การระลึกได้ ไม่
ประมาท ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาได้ ทางหูได้ ทางจมูกได้
ทางลิ้นได้ ทางกายได้ ทางใจได้ ผมนึกได้ ชนก็ได้ เล็บก็ได้ ฟันก็ได้ หนังกี้ได้
บางที่หนังบางส่วนใกล้ ๆ เล็บอาจจะหลุด อาจจะลอกออกมา ระลึกได้ไหม หวีผม
ผมร่วง ระลึกได้ไหม ทุกอย่างที่เป็นของจริงที่เกิดขึ้นที่ปรากฏนั้นเป็นสติปัฏฐาน
ทั้งหมด ทั้งภายในและภายนอก

ในปฏิภูลมนสิการบรรพ ถ้าแสดงให้เห็นความเป็นปฏิภูลของอาการทั้ง ๓๒
ท่านก็คงจะรู้สึกว่าเป็นปฏิภูล แต่ก็เพียงชั่วขณะที่ฟังเท่านั้นเอง

ถ. ปฏิภูลมนสิการบรรพแสดงถึงอวัยวะต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในร่างกาย
แสดงถึงความไม่สะอาดของอวัยวะเหล่านั้น ที่นี้การพิจารณา หรือเจริญสติปัฏฐาน
เพื่อจะรู้รูปของอวัยวะเหล่านั้น จะเจริญสติปัฏฐานไปในลักษณะใด จึงจะรู้ว่านี่คือรูป
ถ้าจะเจริญในฐานะที่ว่า รูปเหล่านี้ไม่สะอาด กระผมก็รู้สึกว่า จะเป็นเรื่องคิดนึกมาก
ไป ขอความกรุณาอาจารย์ช่วยอธิบายด้วย

ส. ถ้าเข้าใจมหาสติปัฏฐานว่าปกติธรรมดา ผู้ที่ยังไม่ได้อบรมไม่ได้เจริญสติ
จนกระทั่งเป็นปกติแล้วก็เป็นผู้ที่หลงลืมสติ เพราะฉะนั้น ในมหาสติปัฏฐานจะเห็นได้
ว่า ในแต่ละบรรพนั้นก็ล้วนแต่เป็นโลก เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกเพื่อจะได้รู้ชัดใน
ลักษณะของสิ่งที่สติกำลังระลึกได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิด
กำลังนึก กำลังเป็นสุข กำลังเป็นทุกข์ กำลังมีจิตของคนอื่นเป็นอารมณ์ กำลังมี

ความรู้สึกของคนอื่นเป็นอารมณ์ กำลังมีรูปใด ๆ ทั้งสิ้นที่เป็นของจริงที่มีปรากฏให้รู้ได้
ทั้งผม ทั้งขน ทั้งเล็บ ทั้งฟัน ทั้งหนัง

เพราะเหตุว่าบางท่านนั้นไม่สามารถที่จะพิจารณาธาตุโดยตรง ที่มีอยู่ที่กายได้
ที่กายนี้ ธาตุที่เป็นใหญ่เป็นประธานก็มี ๔ ธาตุ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม
แต่เพราะเหตุว่าไม่ระลึก แต่อาจจะเป็นผู้ที่ระลึกถึงความเป็นปฏิภูลของส่วนต่าง ๆ
เสียก่อน แล้วจึงจะรู้ชัดในลักษณะของสิ่งนั้น โดยความเป็นธาตุอีกทีหนึ่ง

จับผม ก็ถูกแข็ง ๆ จับเล็บก็แข็งอีก แต่ก็ไม่ได้ระลึกรู้ในลักษณะที่แข็งนั้น แต่
พอจิตระลึกถึงความเป็นปฏิภูลก่อน แล้วก็ระลึกรู้ลักษณะของความเป็นธาตุ

ใน **มหาสติปัฏฐานสูตร ทัศนิกาย มหาวรรค** ได้กล่าวถึงอุเทศวารกถา
อานาปานบรรพ อิริยาบถบรรพ สัมผัสญญะบรรพ ปฏิภูลมนสิการบรรพ ต่อไปก็เป็น
ธาตุมนสิการบรรพ

ธาตุมนสิการบรรพ ใน **มหาสติปัฏฐานสูตร** มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละซึ่งตั้งอยู่
ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติโดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
ธาตุลม

คนฆ่าโค หรือลูกมือคนฆ่าโคผู้ขยัน ฆ่าโคแล้ว แบ่งออกเป็นส่วน นั่งอยู่ที่
หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ฉนั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ
ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติโดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกาย
ภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ
ความเกิดขึ้น ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณา
เห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตันทาและทวิญญูไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

จบธาตุมนสิการบรรพ

ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ

ถ้าตรวจสอบเทียบเคียงในพระไตรปิฎก เป็นปกติทุกอย่าง จะเป็นสติระลึกสิ่งที่เกิดขึ้นปรากฏเพราะเหตุปัจจัยตามปกติ ไม่ต้องทำอะไรซ้ำ ๆ เพื่อที่จะให้สติเกิดขึ้น แต่ไม่รู้ในขณะที่กำลังเป็นปกติ

สำหรับโดยความเป็นธาตุ มีปรากฏให้รู้ได้ที่กายนี้โดยที่ไม่จำเป็นต้องไประลึกถึงโดยความเป็นปฏิภาณ

คำว่า ธาตุ หมายความว่าถึงสภาพที่มีปรากฏแต่ละลักษณะตามความเป็นจริงของธาตุนั้น ๆ

ธาตุดิน ไม่ใช่ไฟ ไม่ใช่ลม ธาตุดินมีลักษณะแข็ง ธาตุไฟ มีลักษณะเย็นหรือร้อน ธาตุลม มีลักษณะตั้งหรือไหว

เดินเมื่อย ๆ เข้ามีตึงระลึกรู้ได้ เป็นธาตุแต่ละชนิดที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ บุคคล สำหรับธาตุมนสิการบรรพก็โดยนัยเดียวกัน คือ เป็นสมถกัมมัฏฐานก็ได้ เป็นวิปัสสนากัมมัฏฐานก็ได้ เพราะเหตุว่าจุดประสงค์ของสมถภาวนาทั้งหมดนั้น เพื่อให้จิตแน่วแน่ตั้งมั่นคงอยู่ที่อารมณ์เดียว แต่จุดประสงค์ของการเจริญวิปัสสนานั้นเพื่ารู้ชัดแล้วละ

๙๕

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดศึกษาเรื่องสมถกัมมัฏฐาน จะมีธาตุมนสิการด้วย แต่ว่าสำหรับผู้เจริญสมถกัมมัฏฐานนั้น เวลาที่ระลึกถึงธาตุหนึ่งธาตุใดใน ๔ ธาตุนี้ ก็มีความมุ่งหมายที่จะระลึกเพื่อให้จิตสงบอยู่ที่อารมณ์เดียว เพื่อให้จิตตั้งมั่นคง ไม่ใช่เพื่อการรู้ชัดแล้วละ

สำหรับธาตุมนสิการ ถึงแม้ว่าจะเป็นโดยนัยของสมถภาวนาก็ตาม เป็นอารมณ์ที่ไม่สามารถจะทำให้จิตบรรลุถึงขั้นอัปปนาสมาธิ เพียงแต่ให้จิตสงบได้ถึงขั้นอุปจารสมาธิเท่านั้น เพราะว่ามีลักษณะของธาตุเป็นอารมณ์ ลักษณะของธาตุนั้น มีแล้วทั้งหมดไป สิ่งใดที่ปรากฏแล้วก็หมดไป ไม่สามารถทำให้จิตตั้งมั่นคง จิตไม่สงบถึงขั้นที่จะให้ตั้งมั่นถึงอัปปนาสมาธิ

ธาตุต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีจริง ถ้าใครระลึกโดยลักษณะของความเป็นธาตุ จิตก็สงบ และถ้าเป็นการเจริญสมถภาวนาก็ทำให้จิตตั้งมั่นคงแน่วแน่ในอารมณ์นั้นได้ แต่ไม่ละเป็นแต่เพียงความสงบ และตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์นั้นพอสมควร คือ ถึงขั้นอุปจารสมาธิ แต่ไม่ใช่ทุกคนจะระลึกรู้ลักษณะของธาตุแล้วบรรลุถึงขั้นอุปจารสมาธิ บางคนก็เป็นเพียงแค่ขณิกสมาธิ บริกัมมสมาธิ ไม่ถึงอุปจารสมาธิ

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องละเอียดที่ท่านผู้ฟังไม่ใช่เพียงแค่ดูชื่อว่า ปฏิญฺญ-มนสิการก็ดี ธาตุมนสิการก็ดี ก็เป็นสมถกัมมัฏฐาน ฉะนั้น เมื่ออยู่ในมหาสติปัฏฐานแล้ว ก็ต้องไปทำแบบสมถกัมมัฏฐาน ไม่ใช่อย่างนั้นเลย วิธีเจริญก็ผิดกัน จุดประสงค์ก็ผิดกัน ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่อยู่ข้างนอก ความอ่อน ความแข็ง ความเย็น ความร้อน แร่ ดิน ภูเขา หิน เกาะกุ่ม ลักษณะต่าง ๆ เหล่านั้นไม่ได้ยึดถือว่าเป็นร่างกายของเรา แต่ที่ระลึกรู้ลักษณะของธาตุภายในบ้าง ภายนอกบ้าง ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง เพื่อให้รู้ความเสมอกันของธาตุข้างนอกกับธาตุที่กายว่าไม่ต่างกัน เมื่อไม่ต่างกัน ทำไมจะยึดถือว่า เป็นร่างกายของเรา

ขอกล่าวถึง **มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั ธาตุวิภังคสูตร** สูตรนี้จำแนกเรื่อง
ของธาตุ และขอกล่าวถึงเฉพาะบางตอน ข้อความใน **ธาตุวิภังคสูตร** มีว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเมื่อเสด็จจาริกไปในมคธชนบท ทรงแวะยังพระนคร
ราชคฤห์ เสด็จเข้าไปหานายช่างหม้อ ชื่อ ภัคคะะ ยังที่อยู่ แล้วตรัสดังนี้ว่า

ดูกร นายภัคคะะ ถ้าไม่เป็นความหนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงสักร์คั้น
หนึ่งเถิด

นายภัคคะะทูลว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่มีความหนักใจเลย แต่ในโรงนี้มีบรรพชิตเข้าไป
อยู่ก่อนแล้ว ถ้าบรรพชิตนั้นอนุญาต ก็นิมนต์ท่านพักตามสบายเถิด ฯ

ก็สมัยนั้นแล กุลบุตร ชื่อ ปุกกุสาติ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตอุทิศ
พระผู้มีพระภาคด้วยศรัทธา ปุกกุสาติกุลบุตรนั้นเข้าไปพักอยู่ในโรงของนายช่างหม้อ
นั้นก่อนแล้ว

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาท่านปุกกุสาติยังที่พัก แล้วตรัสกะ
ท่านปุกกุสาติดังนี้ว่า

ดูกร ภิกษุ ถ้าไม่เป็นความหนักใจแก่ท่าน เราจะขอพักอยู่ในโรงสักร์คั้นหนึ่ง
เถิด

ท่านปุกกุสาติตอบว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ โรงช่างหม้อกว้างขวาง นิมนต์ท่านผู้มีอายุพักตามสบาย
เถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่โรงช่างหม้อแล้ว ทรงลาดส้นถัดหญ้า
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ประทับนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งพระกายตรง ดำรงพระสติมั่นเฉพาะ
หน้า พระองค์ประทับนั่งล่องเลยราตรีไปเป็นอันมาก แม้ท่านปุกกุสาติก็นั่งล่องเลย
ราตรีไปเป็นอันมากเหมือนกัน

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริดังนี้ว่า กุลบุตรนี้ประพฤติน่าเลื่อมใสหนอ
เราควรจะถามดูบ้าง ต่อนั้นพระองค์จึงตรัสถามท่านปุกกุสาติดังนี้ว่า

ดูกร ภิกษุ ท่านบวชอุทิศใครเล่า หรือว่าใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร ๆ

ท่านปุกกุสาติตอบว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ มีพระสมณโคดมผู้สาวกยบุตร เสด็จออกจากศากยราชสกุล ทรงผนวชแล้ว ก็พระโคดมผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล มีกิตติศัพท์ฟุ้งไปงามอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุดังนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้ไกลจากกิเลส รู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีผู้ฝึกบวชที่ควรฝึก อย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้ เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้แจกธรรม ดังนี้ ข้าพเจ้าบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็เดี๋ยวนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธพระองค์นั้นประทับอยู่ที่ไหน ๆ

ท่านปุกกุสาติกราบทูลว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ มีพระนครชื่อว่าสาวัตถีอยู่ในชนบททางทิศเหนือ เดี่ยวนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธพระองค์นั้นประทับอยู่ที่นั่น ๆ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็ท่านเคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นหรือ และท่านเห็นแล้วจะรู้จักไหม ๆ

ท่านปุกกุสาติกราบทูลว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเลย ถึงเห็นแล้วก็ไม่รู้จัก ๆ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้มีพระดำริดังนี้ว่า กุลบุตรนี้บวชอุทิศเรา เราควรจะแสดงธรรมแก่เขา ต่อนั้นพระองค์จึงตรัสเรียกท่านปุกกุสาติว่า

ดูกร ภิกษุ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าวต่อไป

ท่านปุกกุสาติทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า

ขอบแล้ว ท่านผู้มีอายุฯ

ถ้าท่านปุกกุสาติทราบว่าเป็นพระผู้มีพระภาค จะไม่ใช่คำว่า ท่านผู้มีอายุเลย แต่ตลอดเวลานั้นไม่ทราบ

พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า

ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีธาตุ ๖ มีแดนสัมผัส ๖ มีความห่วงนึ้กของใจ ๑๘ มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อันเป็นธรรมที่ผู้ตั้งอยู่แล้ว ไม่มีกิเลส เครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมมเป็นไป ก็เมื่อกิเลสเครื่องสำคัญตนและกิเลสเครื่องหมักหมมไม่เป็นไปอยู่ บัณฑิตจะเรียกเขาว่า มุนีผู้สงบแล้ว ไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูนจาคะ พึงศึกษาสันติเท่านั้น นี้อุเทศแห่งธาตุวิภังค์ ๖ ฯ

ธาตุมนสิการบรรพในมหาสติปัฏฐานทรงแสดงไว้ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ผู้ที่เจริญสติไม่ใช่รู้เพียง ๔ คือ ไม่ใช่รู้แต่เพียงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แล้วจะบรรลุอริยสัจธรรม ถึงแม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงธาตุ ๔ แต่จะต้องแสดงถึงธรรมอื่นที่เกื้อกูลให้ท่านผู้ฟังได้เข้าใจชัดเจน ได้เจริญสติ ได้รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ แล้วก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ก็ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีธาตุ ๖ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว

ดูกร ภิกษุ ธาตุนี้มี ๖ อย่าง คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญานธาตุ ข้อที่เรากล่าวดังนี้ว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีธาตุ ๖ นั้น เราอาศัยธาตุดังนี้กล่าวแล้ว ฯ

ถ้าไม่มีวิญญานธาตุก็ไม่สามารถรู้ลักษณะของสิ่งที่มีจริงที่ต่างกันเป็น ๒ ประเภท คือ ธรรมชาติที่รู้กับธรรมชาติที่ไม่ใช่สภาพรู้

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ก็ข้อที่เรากล่าวกันว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีแดนสัมผัส ๖ นั้น เราอาศัยอะไร
กล่าวแล้ว คือ จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กาย มโน เป็นแดนสัมผัส ข้อที่เรากล่าว
กันว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีแดนสัมผัส ๖ นั้น เราอาศัยอายตนะดังนี้กล่าวแล้ว ฯ

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เพียงธาตุ ๖ แต่ยังต้องมีแดนสัมผัส ๖ คือ จักขุ โสตะ
ชานะ ชิวหา กาย มโน แต่ขอให้ทราบทั่วกันว่า ท่านพระปุกกุสะตีท่านฟังอยู่ตลอดเวลา
และก็นำใจตามนั้นด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ก็ข้อที่เรากล่าวกันว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีความหวังนึกของใจ ๑๘ นั้น
เราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว คือ บุคคลเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมหวังนึกรูปเป็นที่ตั้ง
แห่งโสมนัส ห่วงนึกรูปเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ห่วงนึกรูปเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา ฟัง
เสียงด้วยโสตะแล้ว ... ดมกลิ่นด้วยชานะแล้ว ... ลิ้มรสด้วยชิวหาแล้ว ... ถูกต้อง
โผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว ... รู้ธรรมารมณ์ด้วยมโนแล้ว ย่อมหวังนึกธรรมารมณ์เป็น
ที่ตั้งแห่งโสมนัส ห่วงนึกธรรมารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส ห่วงนึกธรรมารมณ์เป็น
ที่ตั้งแห่งอุเบกขา นี่เป็นการหวังนึกโสมนัส ๖ ห่วงนึกโทมนัส ๖ ห่วงนึกอุเบกขา
๖ ข้อที่เรากล่าวกันว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีความหวังนึกของใจ ๑๘ นั้น เรา
อาศัยความหวังนึกดังนี้กล่าวแล้ว ฯ

สิ่งใดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ว่าจะเพราะตาเห็นแล้ว เกิดความรู้สึกโสมนัส
โทมนัส หรืออุเบกขา ก็ให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น
การเจริญสติปัฏฐานไม่ใช่ทำให้ไปบังคับไม่ให้โสมนัสเกิด ไม่ให้โทมนัสเกิด ถ้าเป็นการ
บังคับอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีโอกาสที่จะรู้ลักษณะของนามและรูปทั่ว เมื่อไม่รู้ทั่วก็ละ
ไม่ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ก็ข้อที่เรากล่าวกันว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ นั้น เรา
อาศัยอะไรกล่าวแล้ว คือ มีปัญญาเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ มีสัจจะเป็นธรรมควรตั้ง

ไว้ในใจ มีจาคะเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ มีอุปสมะ คือ ความสงบ เป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจ ข้อที่เรากล่าวกันว่า ดูกร ภิกษุ คนเรานี้มีธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ นั้น เราอาศัยธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจดังนี้กล่าวแล้ว ฯ

ต่อไปจะเป็นความหมายที่ละเอียดของคำว่า ปัญญา สัจจะ จาคะ อุปสมะ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ก็ข้อที่เรากล่าวกันว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูนจาคะ พึงศึกษาสันติเท่านั้น นั้นเราอาศัยอะไรกล่าวแล้ว

ดูกร ภิกษุ อย่างไรเล่า ชื่อว่า ไม่ประมาทปัญญา ดูกร ภิกษุ ธาตุนี้มี ๖ คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาสธาตุ วิญญานธาตุ ฯ

ดูกร ภิกษุ ก็ปฐวีธาตุเป็นไฉน คือ ปฐวีธาตุภายในก็มี ภายนอกก็มี ก็ปฐวีธาตุภายในเป็นไฉน ได้แก่ สิ่งที่แค้นแข็ง กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือแม้สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใด ๆ ที่แค้นแข็ง กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุภายใน ก็ปฐวีธาตุทั้งภายในและภายนอกนี้แล เป็นปฐวีธาตุทั้งนั้น พึงเห็นปฐวีธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็นแล้วจะเบื่อหน่ายปฐวีธาตุ และจะให้จิตคลายกำหนดปฐวีธาตุได้ ฯ

ถ้าโดยปฏิกลมนสิการบรรพแล้ว ก็จำแนกเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม พวกนั้นด้วยความเป็นปฏิกล แต่โดยความเป็นธาตุ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า หรือแม้สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใด ๆ ที่แค้นแข็ง ไม่จำเป็นต้องที่ผม ขน เล็บ ฟัน หนังเท่านั้น

สำหรับอาโปธาตุก็เช่นเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็อาโปธาตุเป็นไฉน คือ อาโปธาตุภายในก็มี ภายนอกก็มี ก็อาโปธาตุภายในเป็นไฉน ได้แก่ สิ่งที่เอิบอาบซึมซาบไป กำหนดได้ มีในตน อาศัย

ตน คือ ดี เสลด น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือแม้สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใด ๆ ที่เอบอาบซึมซาบไป กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า อาโปธาตุภายใน ก็อาโปธาตุทั้งภายในและภายนอกนี้แล เป็นอาโปธาตุทั้งนั้น พึงเห็นอาโปธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็นแล้วจะเบื่อหน่ายอาโปธาตุ และจะให้จิตคลายกำหนดอาโปธาตุได้ ฯ

สำหรับปฏิภูมณสิการบรรพเป็นอาการที่เป็นวัตถุภายในร่างกายของธาตุดินกับธาตุน้ำ แต่ไม่ได้รวมธาตุไฟกับธาตุลม

สำหรับธาตุมนสิการนั้นรวมลักษณะของธาตุไฟกับธาตุลมด้วย

เหตุที่ไม่รวมธาตุไฟกับธาตุลมในปฏิภูมณสิการบรรพ เพราะลักษณะของธาตุไฟกับธาตุลมไม่ปรากฏโดยความเป็นปฏิภูม ไม่เหมือนกับธาตุดินกับธาตุน้ำ

และความเป็นปฏิภูมที่กายจะมากกว่า หรือน้อยกว่าวัตถุภายนอก ต้นไม้ ดอกไม้ก็มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ปฏิภูมเหมือนหัวใจ ตับ ปอด ไข่เล็ก ไข่ใหญ่ เลือด หนองพวกนี้ไหม หรือปฏิภูมน้อยกว่า ยึดถืออะไรมากกว่า แต่สิ่งที่ยึดถือ นั้น อะไรปฏิภูมมากกว่า

สำหรับธาตุไฟ ธาตุลม มีข้อความต่อไปว่า

ดูกร ภิกษุ ก็เตโชธาตุเป็นไฉน คือ เตโชธาตุภายในก็มี ภายนอกก็มี ก็เตโชธาตุภายในเป็นไฉน ได้แก่ สิ่งที่อบอุ่นถึงความเร้าร้อน กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน คือ ธาตุที่เป็นเครื่องยังกายให้อบอุ่น ยังกายให้ทรุดโทรม ยังกายให้กระวนกระวาย และธาตุที่เป็นเหตุให้ของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้มแล้วถึงความย่อยไปด้วยดี หรือแม้สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใด ๆ ที่อบอุ่นถึงความเร้าร้อน กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า เตโชธาตุภายใน ก็เตโชธาตุทั้งภายในและภายนอกนี้แล เป็นเตโชธาตุทั้งนั้น พึงเห็นเตโชธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็นแล้วจะเบื่อหน่ายเตโชธาตุ และจะให้จิตคลายกำหนดเตโชธาตุได้ ฯ

ท่านที่อยากจะทราบว่า ในกายมีธาตุไฟกี่ประเภท ในพระสูตรนี้ก็ได้นำแสดงไว้ว่ามี ๔ ประเภท คือ ธาตุไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ๑ ธาตุไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรมให้แก่ชรา ๑ ธาตุไฟที่ยังกายให้กระวนกระวายให้เจ็บไข้ได้ป่วย ๑ และธาตุไฟที่เป็นเหตุให้ของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้มแล้วถึงความย่อยไปด้วยดีอีก ๑ คือ ธาตุไฟที่ย่อยอาหารที่ทุกคนยังมีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะธาตุไฟรักษาไว้ให้อบอุ่น ถ้าส่วนผลสมดี ธาตุไฟดี ผิวนิพพานจะเกิดขึ้น

นี่เป็นเรื่องของรูปร่างกายซึ่งเกิดจากกรรมบ้าง เกิดจากจิตบ้าง เกิดจากอตุบ้าง เกิดจากอาหารบ้าง ส่วนธาตุไฟที่มีอยู่ในร่างกายก็ไม่ใช่จะให้คุณเสมอไป ทำให้ร่างกายน่าดำรงอยู่ ให้อบอุ่น ให้มีชีวิตยังไม่เนา ยังไม่เปื่อยก็จริง แต่ก็มีธาตุไฟที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมด้วย ทุกคนต้องแก่ชรา ก็ธาตุไฟนั่นแหละที่เผาทำให้ทรุดโทรม ทำให้เหี่ยวแห้ง ทำให้ผิวนิพพานจะเปลี่ยน ทำให้ผมเปลี่ยน ธาตุไฟทำให้ร่างกายทรุดโทรม

นอกจากนั้น ธาตุไฟที่มีอยู่ในร่างกาย เวลาที่ไม่ได้ส่วนสัดที่พอเหมาะก็ทำให้กระวนกระวาย เจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมที่มีอยู่ในร่างกายนั้น นอกจากปฏิภูมแล้ว ยังต้องบำรุงรักษากันอยู่เสมอ

อุปมาเปรียบเหมือนกับบอสรพิษ ๔ ตัว ไม่วันใดวันหนึ่งก็ต้องกัด ทั้ง ๆ ที่ทะนุบำรุงอย่างมากมาย ถ้าไม่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีเจ็บไม่มีป่วยไข้แน่ แต่เพราะเหตุว่าเมื่อมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่ถึงแม้ว่าจะเฝ้าทะนุบำรุงรักษาสักเท่าไรก็ตาม มีวันใดก็วันหนึ่ง ก็จะต้องให้โทษทำให้เกิดความกระสับกระส่ายกระวนกระวายได้

๙๖

ต่อไปก็เป็นธาตุลม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ กิ่วาโยธาตุเป็นไฉน คือ วาโยธาตุภายในก็มี ภายนอกก็มี กิ่วาโยธาตุภายในเป็นไฉน ได้แก่ สิ่งที่พักผันไป กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมแล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจออก ลมหายใจเข้า หรือแม้สิ่งอื่น ไม่ว่าชนิดใด ๆ ที่พัดผันไป กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า วาโยธาตุภายใน

กิ่วาโยธาตุทั้งภายในและภายนอกนี้แล เป็นวาโยธาตุทั้งนั้น พึงเห็นวาโยธาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็นแล้วจะเบื่อหน่ายวาโยธาตุ แล้วจะให้จิตคลายกำหนดวาโยธาตุได้

สำหรับธาตุลม ก็มี ๖ ลักษณะที่ทรงแสดงไว้ คือ

ลมพัดขึ้นเบื้องบน ๑ ลมพัดลงเบื้องต่ำ ๑ ลมในท้อง ๑ ลมในไส้ ๑ ลมแล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ๑ ลมหายใจออกลมหายใจเข้า ๑

ลมที่พัดไปมาในร่างกายก็มี ไม่ใช่ตัวตนทั้งนั้น รวมกันแล้วยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นเรา เป็นของเรา ก็เป็นความเข้าใจผิดที่ยึดถือธาตุลักษณะต่าง ๆ ที่มาประชุมรวมกัน

ต่อไป คือ อากาสดาตุ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ กิ้อากาสดาตุเป็นไฉน คือ อากาสดาตุภายในก็มี ภายนอกก็มี กิ้อากาสดาตุภายในเป็นไฉน ได้แก่ สิ่งที่ว่าง ปรุโปร่ง กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน คือ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ซึ่งเป็นทางให้กลิ่นของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม เป็นที่ตั้งของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว ที่ลิ้ม และเป็นทางระบายของที่กิน ที่ดื่ม ที่เคี้ยว

ที่ลิ้มแล้วออกทางเบื้องล่าง หรือแม้สิ่งอื่นไม่ว่าชนิดใด ๆ ที่ว่าง ปรุโปร่ง กำหนดได้ มีในตน อาศัยตน นี้เรียกว่า อากาสดาตุภายใน

ก็อากาสดาตุทั้งภายในและภายนอกนี้แล เป็นอากาสดาตุทั้งนั้น พึงเห็น อากาสดาตุนั้นด้วยปัญญาชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่อัตตาของเรา ครั้นเห็นแล้วจะเบื่อหน่ายอากาสดาตุ แล้วจะให้จิตคลายกำหนด อากาสดาตุได้

ที่ในกายมีอากาสดาตุคั่นอยู่ เป็นช่องว่างละเอียดทุกปรมาณูทีเดียว ที่ทำให้ ร่างกายนี้แตกย่อยยับเป็นส่วน ๆ เป็นชิ้น ๆ อย่างละเอียดได้ เพราะเหตุว่ามีอากาสดาตุแทรกคั่นอยู่ทั่วไปในร่างกาย แล้วประโยชน์ของการที่ทรงแสดงอากาสดาตุก็ เพื่อที่จะให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วที่หลงยึดถือ คือ อากาสดาตุด้วย เป็นส่วนว่างในร่างกาย แต่เพราะอาศัยธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม มาประชุมรวมกันทำให้สำคัญยึดถือส่วน ที่มาประชุมรวมกันที่อากาศนี้เองว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

อุปมาเหมือนกับที่ว่างแห่งหนึ่ง ยังไม่มีไม้ ยังไม่มีอิฐ ยังไม่มีปูน ยังไม่มีเชือก ยังไม่มีเกวาล์ว ยังไม่มีวัตถุที่จะมาก่อสร้างให้เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ก็ไม่เกิดความยึดถือ ว่าเป็นบ้าน เป็นเรือน เป็นอาคารต่าง ๆ แต่พอเอาอิฐ เอาไม้ เอาปูน เอาเชือก เอา เกวาล์ว เอาดินเหนียว หรือเอาอะไร ๆ ก็ตามมาประกอบขึ้นไปที่นั่น อากาสดาตุที่ว่าง ในที่นั่นก็มีส่วนอื่นมาประชุมรวมเกิดขึ้นให้สำคัญผิดว่า เป็นบ้าน เป็นเรือน เป็น อาคารต่าง ๆ ฉะนั้น ที่กายนี้ก็เหมือนกัน ส่วนแท้ ๆ ส่วนหนึ่งที่มีก็คือ อากาสดาตุ แต่ว่ามีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม มารวมมาปนอยู่ด้วยก็เลยทำให้ยึดถือว่าเป็นตัวตน

ประการต่อไป คือ วิญญาณธาตุ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ต่อนั้น สิ่งที่จะเหลืออยู่อีก ก็คือ วิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง บุคคลย่อมรู้ อะไร ๆ ได้ด้วยวิญญาณนั้น คือ รู้ชัดว่า สุขบ้าง ทุกข์บ้าง ไม่ทุกข์ไม่สุขบ้าง

ดูกร ภิกษุ เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา ย่อมเกิดสุขเวทนา บุคคลนั้นเมื่อเสวยสุขเวทนา ย่อมรู้สึกรู้ว่า กำลังเสวยสุขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะเป็น

ที่ตั้งแห่งเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึกว่ ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะนั้น คือ
ตัวสุขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนาย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ
เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา ย่อมเกิดทุกขเวทนา บุคคลนั้นเมื่อ
เสวยทุกขเวทนา ย่อมรู้สึกว่ กำลังเสวยทุกขเวทนาอยู่ เพราะผัสสะเป็นที่ตั้งแห่ง
ทุกขเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึกว่ ความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะนั้น คือ ตัว
ทุกขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนาย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ

เพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา ย่อมเกิดอทุกขมสุขเวทนา
บุคคลนั้นเมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา ย่อมรู้สึกว่ กำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนาอยู่
เพราะผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนานั้นแลดับไป ย่อมรู้สึกว่ ความเสวย
อารมณ์ที่เกิดแต่ผัสสะนั้น คือ ตัวอทุกขมสุขเวทนาอันเกิดเพราะอาศัยผัสสะเป็นที่ตั้ง
แห่งอทุกขมสุขเวทนาย่อมดับ ย่อมเข้าไปสงบ

ทุกอย่างที่สัตว์ระลึกได้ ไม่ว่าสุขเวทนาเกิดขึ้น รู้ว่าสุขเวทนาเกิดเพราะอาศัย
ปัจจัยอะไร ถ้าทุกขเวทนาเกิด ก็รู้ว่า ทุกขเวทนาเกิดนั้นเพราะอาศัยปัจจัยอะไร ถ้า
ความรู้สึกเฉย ๆ อทุกขมสุขเวทนาเกิด ก็รู้ว่า อทุกขมสุขเวทนา คือ ความรู้สึกเฉย ๆ
นั้นเกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยอะไร เพราะเนื่องมาจากทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก
หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ และเมื่อดับก็รู้ด้วยว่ สุขเวทนานั้นดับ
ทุกขเวทนานั้นดับ หรือว่าอุเบกขาเวทนานั้นดับหมดแล้ว

ต่อไปขอกล่าวถึงข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่ ไม่พึงประมาทปัญญา
พึงตามรักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูนจาคะ เพื่อศึกษาสันติ ว่าทรงมุ่งหมายอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่

ดูกร ภิกษุ เปรียบเหมือนประทีปน้ำมัน อาศัยน้ำมันและไส้ จึงโพลงอยู่ได้
เพราะสิ้นน้ำมันและไส้ นั้น และไม่เติมน้ำมัน และไส้อื่น ย่อมเป็นประทีปหมดเชื้อ
ดับไป ฉนใด ดูกร ภิกษุ ฉนนั้นเหมือนกันแล บุคคลเมื่อเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด
ย่อมรู้สึกว่ กำลังเสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ย่อม
รู้สึกว่ กำลังเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด และรู้สึกว่ เบื้องหน้าแต่สิ้นชีวิตเพราะตาย

ไปแล้ว ความเสวยอารมณ์ทั้งหมดที่ยินดีกันแล้วในโลกนี้แล จักเป็นของสงบ เพราะเหตุนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้สึกอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาอันเป็นธรรมชาติตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง ประการนี้ ก็ปัญญานี้ คือ ความรู้ในความสิ้นทุกข์ทั้งปวง เป็นปัญญาอันประเสริฐยิ่ง

เวลานี้มีสุขเวทนาบ้าง มีทุกข์เวทนาบ้าง มีทุกขมสุขเวทนาบ้าง แต่ถึงปัญญาขั้นที่รู้ว่า เมื่อสิ้นชีวิตลงแล้วก็ไม่มีสุขเวทนาอีกเลย ไม่มีทุกข์เวทนาอีกเลย ไม่มีอุเบกขาเวทนาอีกเลย นั่นจึงจะเป็นความสงบที่แท้จริง ถ้าไม่ถึงขั้นนี้ก็ไม่ใช่ว่าปัญญาที่ประเสริฐยิ่ง เพราะเหตุว่าปัญญาที่ประเสริฐยิ่งจะต้องเป็นปัญญาที่รู้อย่างนี้ คือ รู้ว่า เบื้องหน้าแต่สิ้นชีวิตเพราะตายไปแล้ว ความเสวยอารมณ์ทั้งหมด ที่ยินดีกันแล้วในโลกนี้แล จักเป็นของสงบ เพราะเหตุนั้นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้สึกอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา อันเป็นธรรมชาติตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง ประการนี้ ก็ปัญญานี้ คือ ความรู้ในความสิ้นทุกข์ทั้งปวง เป็นปัญญาอันประเสริฐยิ่ง

สำหรับเรื่องต่อไปที่เกี่ยวข้องกัน

ความหลุดพ้นของเขานั้น จัดว่าตั้งอยู่ในสัจจะ เป็นคุณ ไม่กำเริบ ดูกร ภิกษุ เพราะสิ่งที่เปล่าประโยชน์เป็นธรรมดานั้นแท้ สิ่งที่ไม่เลอะเลือนเป็นธรรมดา ได้แก่ นิพพานนั้นจริง

ฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยสัจจะอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสัจจะ อันเป็นธรรมชาติตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง ประการนี้ ก็สัจจะนี้ คือ นิพพาน มีความไม่เลอะเลือนเป็นธรรมดา เป็นสัจจะอันประเสริฐยิ่ง หนึ่งบุคคลนั้นแล ยังไม่ทราบในกาลก่อน จึงเป็นอันพึงพร้อมสมาทานอุปธิเข้าไว้ อุปธิเหล่านั้นเป็นอันเขาละได้แล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ถึงความเป็นอีกไม่ได้ มีความไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ผู้ถึงพร้อมด้วยการสละอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ อันเป็นธรรมชาติตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง ประการนี้ ก็จาคะนี้ คือ ความสละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นจาคะอันประเสริฐยิ่ง

สัจจะที่ประเสริฐก็เป็นการรู้แจ้งนิพพาน หรือนิพพานนั่นเองเป็นสัจจะ คือ ไม่เลอะเลือน เปลี่ยนแปลง แปรปรวน เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น ผู้ที่ถึงความ เป็นสัจจะอย่างยิ่ง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสัจจะ อันเป็นธรรมควรตั้งไว้ในใจอย่างยิ่ง คือ ผู้ที่รู้แจ้งสิ่งที่ไม่เลอะเลือน ส่วนจาคะก็เช่นเดียวกัน บางครั้งก็สละวัตถุ บางครั้งก็สละ กิเลส แต่ถ้าสละจริง ๆ เป็นการสละอย่างยิ่ง เป็นการสละที่ประเสริฐ แล้วต้องสละ อุบัติ คือ กิเลส และขันธ ไม่มีการยึดถือ สละคืนอุบัติทั้งปวง เป็นจาคะอันประเสริฐ ยิ่ง

ข้อความต่อไป เรื่องความสงบอย่างยิ่ง มีว่า

อนึ่งบุคคลนั้นแลยังไม่ทราบในกาลก่อน จึงมีอภิชฌา ฉันทะ ราคะกळा อาฆาต พยาบาท ความคิดประทุษร้าย อวิชชา ความหลงพร้อม และความหลงม งาย อกุศลธรรมนั้น ๆ เป็นอันขาละได้แล้ว ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอด ด่วนแล้ว ถึงความเป็นอีกไม่ได้ มีความไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น ผู้ถึง พร้อมด้วยความสงบอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอุปสมะ อันเป็นธรรมควรตั้งไว้ ในใจอย่างยิ่ง ประการนี้ ก็อุปสมะนี้ คือ ความเข้าไปสงบราคะ โทสะ โมหะ เป็น อุปสมะอันประเสริฐอย่างยิ่ง

ข้อที่เรากล่าวถึงดังนี้ว่า ไม่พึงประมาทปัญญา พึงตามรักษาสัจจะ พึงเพิ่มพูน จาคะ พึงศึกษาสันติเท่านั้น นั่นเราอาศัยเนื้อความนี้กล่าวแล้ว

คำว่า **สงบ** บางท่านเวลาที่อ่านพระสูตรอาจคิดว่า หมายความว่าถึงสมาธิ แต่ ความจริงไม่ใช่ ความสงบที่ประเสริฐ ความสงบที่แท้จริง คือ สงบจากกิเลสทั้งปวง ขออ่านตอนสุดท้ายให้จบ เพื่อจะได้ทราบว่า ในระหว่างที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ธรรมนั้น เมื่อทรงแสดงธรรมจบ ผลของพระธรรมเทศนาจะเป็นอย่างไรบ้าง ข้อความตอนสุดท้ายมีว่า

ลำดับนั้นแล ท่านปุกกุสะติทราบแน่นอนว่า พระศาสดาพระสุคตพระสัมมา- สัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึงแล้วโดยลำดับ จึงลุกจากอาสนะ ทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ชบ เคี้ยวองเทบพระยุกลบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษล่วงเกินได้ต้องข้าพระองค์แล้ว ผู้มีอาการโง่เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งข้าพระองค์ได้สำคัญถ้อยคำที่เรียกพระผู้มีพระภาคด้วยวาตะว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ ขอพระผู้มีพระภาคจงรับรองโทษล่วงเกินแก่ข้าพระองค์ เพื่อจะสำรวมต่อไปเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ เอาเถอะ โทษล่วงเกินได้ต้องเธอผู้มีอาการโง่เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งเธอได้สำคัญถ้อยคำที่เรียกเราด้วยวาตะว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ แต่เพราะเธอเห็นโทษล่วงเกินโดยความเป็นโทษ แล้วกระทำคืนตามธรรม เราขอรับรองโทษนั้นแก่เธอ

ดูกร ภิกษุ ก็ข้อที่บุคคลเห็นโทษล่วงเกิน โดยความเป็นโทษแล้ว กระทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไปได้ นั่นเป็นความเจริญในอริยวินัย

ไม่ว่าใครทำผิด ถ้าสำนึกแล้วก็แก้ตัว หรือว่ากระทำคืน คือ จะไม่ทำอย่างนั้นอีกต่อไป นั่นเป็นความเจริญในอริยวินัย ไม่ใช่ผิดก็ปล่อยให้ผิดต่อไป อย่างนั้นจะถึงความเจริญในอริยวินัยไม่ได้ ไม่ว่าจะผิดพลาดพลั้งไปในเรื่องใด ๆ ก็ตาม แล้วรู้ว่าได้กระทำผิด ก็ไม่กระทำต่อไป แล้วกระทำสิ่งที่ถูก เริ่มสิ่งที่ถูกต้องต่อไป นั้นย่อมถึงความเจริญในอริยวินัยได้

ท่านพระปุกกุสะติกกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าพระองค์พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ก็บาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ

ท่านพระปุกกุสะติกกราบทูลว่า

ยังไม่ครบพระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ตถาคตทั้งหลายจะให้กุลบุตรผู้มีบาตรและจีวรยังไม่ครบอุปสมบทไม่ได้เลย

ลำดับนั้น ท่านปุกกุสาตียินดี อนุโมทนาพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว
ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไปหาบาตร
จีวร ทนไฉนนั้นแล แม่โคได้ปลิดชีพท่านปุกกุสาติผู้กำลังเที่ยวหาบาตรจีวรอยู่ ต่อนั้น
ภิกษุมารูปด้วยกันได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วถวายอภิวาทพระผู้-
มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พอนั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้
ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กุลบุตรชื่อปุกกุสาติที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนด้วยพระ
โอวาทย่อ ๆ คนนั้นทำกาลละเสียแล้ว เขามีคติอย่างไร มีสัมปรายภพอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุกกุสาติกุลบุตรเป็นบัณฑิต ได้บรรลุธรรมสมควรแก่
ธรรมแล้ว ทั้งไม่ให้เรอลำบากเพราะเหตุแห่งธรรม

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปุกกุสาติกุลบุตรเป็นผู้เข้าถึงอุปาติกเทพ เพราะสิ้น
สังโยชนอันเป็นส่วนเบื่องต่ำ ๕ เป็นอันบริณีพพานในโลกนั้น มีความไม่กลับมาจาก
โลกนั้นอีกเป็นธรรมดา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาสิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระ
ภาสิตของพระผู้มีพระภาค

โดยมากท่านผู้ฟังเข้าใจว่า ขณะที่กำลังพูด หรือขณะที่ฟังรู้เรื่องนั้น เจริญสติ-
ปัญญาไม่ได้ ถ้าท่านเข้าใจอย่างนั้น นั่นเป็นความเข้าใจของท่านเอง หรือว่าตรงกับ
พระธรรมวินัย ในพระสูตร ในพระวินัย ในพระอภิธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้

เพราะฉะนั้น สำหรับเรื่องของท่านปุกกุสาตินี้ ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งให้เห็นว่า
การรู้แจ้งอริยสัจธรรมนั้นเป็นปกติธรรมดา ขณะไหนก็ได้ ขณะที่กำลังเดินหาบาตรหา
จีวรก็ได้ ขณะที่กำลังถูกโคขวิดก็ได้

เพื่อที่จะให้ท่านผู้ฟังได้เข้าใจชัดเจนขึ้น ขอกล่าวถึง **สังยุตตนิกาย นิทาน
วรรค จตุตถวรรคที่ ๔ ในปุพพสูตร (ข้อ ๔๐๔)** มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ตราบเท่าที่เรายังไม่ได้ทราบชัดตามความเป็นจริงซึ่งความแ่มชื่นโดยความเป็นความแ่มชื่น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุเหล่านี้เพียงใด เราก็ปฏิญาณไม่ได้ว่า เราเป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์เพียงนั้น แต่เมื่อใดเราได้ทราบชัดตามความเป็นจริงซึ่งความแ่มชื่นโดยความเป็นความแ่มชื่น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุ ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้นเราจึงปฏิญาณได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์

อนึ่ง ญาณทัสสนะได้เกิดขึ้นแก่เราว่า วิมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้การเกิดอีกย่อมไม่มี ดังนี้

แม้พระผู้มีพระภาคเองยังตรัสว่า ตราบเท่าที่พระองค์ยังไม่ได้ทราบชัดตามความเป็นจริงซึ่งความแ่มชื่นโดยความเป็นความแ่มชื่น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุเหล่านี้ คือ ธาตุทั้ง ๔ เพียงใด พระองค์ก็ปฏิญาณไม่ได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก

เวลาที่กระทบสัมผัสเย็นบ้าง ร้อนบ้าง อ่อนบ้าง แข็งบ้าง ไม่สามารถที่จะละการยึดถือนามรูปทั้งปวงว่า เป็นตัวตนได้ สติจะต้องเพิ่มขึ้น เจริญขึ้น รู้ชัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความสุขที่เกิดจากธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม หรือว่าความทุกข์ที่เกิดจากธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมก็ตาม ผู้ที่เจริญสติจะต้องรู้ชัดในนามในรูป แล้วรู้วิธีที่จะละคลายการยึดถือมั่นในนามรูปด้วย

๙๗

ในสูตรต่อไป ข้อความคล้ายกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราได้เที่ยวแสวงหาความชุ่มชื้นแห่งปฐวีธาตุ ได้พบความชุ่มชื้นแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นความชุ่มชื้นแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ได้ดีแล้วด้วยปัญญา เราได้พบโทษแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา เราได้แสวงหาเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุ ได้พบเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา

สำหรับข้อความต่อไปเป็นเรื่องของธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คือ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ โดยนัยเดียวกัน

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมที่กายมีโทษใหม่ หรือมีแต่ความชุ่มชื้น ปวดศีรษะ ถ้าไม่มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ปวดศีรษะได้ใหม่ ปวดท้องได้ใหม่ ปวดตาได้ใหม่ เป็นโรคต่าง ๆ ได้ใหม่ แต่เพราะเหตุว่ามีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมนี้เองก็ปรากฏความเป็นโทษต่าง ๆ ของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

โทษของปฐวีธาตุเอง คือ ความไม่เที่ยง เห็นโทษต้องประจักษ์ความไม่ใช่อัตถ์ ความไม่เที่ยง เห็นโทษต้องประจักษ์ความไม่ใช่อัตถ์ ความไม่เที่ยง เห็นโทษต้องประจักษ์ความไม่ใช่อัตถ์ ความไม่เที่ยง เห็นโทษต้องประจักษ์ความไม่ใช่อัตถ์

ในสูตรต่อไป ข้อความคล้ายกัน

ในเจตสูตร สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ข้อ ๔๐๘)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าความชุ่มชื้นแห่งปฐวีธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายไม่พึงยินดีในปฐวีธาตุ ก็เพราะความชุ่มชื้นแห่งธาตุนั้นมีอยู่แล ฉะนั้น สัตว์

ทั้งหลายจึงยินดีในปฐวีธาตุ ถ้าว่าโทษแห่งปฐวีธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบื่อหน่ายในปฐวีธาตุ

ถ้าว่าเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงสลัดตนออกจากปฐวีธาตุ ก็เพราะเครื่องสลัดออกจากปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงสลัดตนออกจากปฐวีธาตุ

ข้อความต่อไปเป็นอาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ โดยนัยเดียวกัน

เป็นเรื่องธรรมดาทุก ๆ วัน ที่ไม่เคยหน่าย ไม่เคยคลาย ไม่เคยเห็นโทษ ไม่เคยรู้ชัด เพราะว่าเข้าไป เห็นว่าเป็นสิ่งที่ปกติธรรมดา ๆ เท่านั้นเอง แต่ความจริงแล้ว การรู้ชัดต้องรู้ชัดในสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริงจึงจะละลายได้

ใน **ทุกขสูตร**

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปฐวีธาตุนี้จักมีทุกขโดยส่วนเดียว อันทุกขติดตามถึง อันทุกขหยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึงแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในปฐวีธาตุ แต่เพราะปฐวีธาตุอันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกขไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในปฐวีธาตุนี้

ข้อความต่อไปเป็นอาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ โดยนัยเดียวกัน

ควรที่จะระลึกถึงลักษณะของธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมใหม่ หลังจากที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกแล้ว หรือยังจะข้ามต่อไปอีก เคยมีความสุขที่เกิดจากธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมบ้างไหม ของที่รักที่พอใจชอบใจมีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมบ้าง ต้องมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเป็นใหญ่เป็นประธาน ไม่ว่าในสิ่งที่เป็นอาหาร ในสิ่งที่เป็นวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ ในทุกสิ่งทุกประการนั้น

เพราะฉะนั้น ตลอดมาเคยพบแต่ความเข้มข้น ความพอใจในปฐวีธาตุ ในอาโปธาตุ ในเตโชธาตุ ในวาโยธาตุ แต่ว่าเป็นที่ควรจะต้องรู้ เพื่อละลาย

ข้อความต่อไปในสูตรเดียวกัน มีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ปฐวีธาตุนี้จะมีสุขโดยส่วนเดียว อันสุขติดตามถึง อันสุข
หยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึงแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบื่อหน่ายจากปฐวีธาตุ
แต่เพราะปฐวีธาตุมีทุกข์อันทุกข์ติดตามถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย
จึงเบื่อหน่ายจากปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ

อภินันทสูตร ข้อ ๔๑๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดย่อมชื่นชมปฐวีธาตุ ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมชื่นชมทุกข์
ผู้ใดย่อมชื่นชมทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นไม่หลุดพ้นจากทุกข์

ต่อไปเป็นธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดย่อมไม่ชื่นชมปฐวีธาตุ ผู้นั้นชื่อว่า ไม่ชื่นชมทุกข์
ผู้ใดไม่ชื่นชมทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์

ต่อไปเป็นข้อความเรื่องอาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ เคยแช่มชื่นพอใจเพราะ
ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมมากเกินไป วิธีที่จะไม่ชื่นชมในธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลม ต้องมีเป็นลำดับขั้นด้วย ไม่ใช่ว่าไม่ชื่นชมทีเดียวเป็นพระอรหันต์ หรือ
เป็นพระอนาคามีได้

อุปปาทสูตร ข้อ ๔๑๓ มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ความเกิด ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่ง
ปฐวีธาตุ นั้นเป็นความเกิดแห่งทุกข์ เป็นที่ตั้งแห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งขรา
มรณะ

ต่อไปก็เป็นข้อความเรื่องของอาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ โดยนัยเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับ ความสงบ ความสูญสิ้นแห่งปฐวีธาตุ นั้น เป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นสงบแห่งโรค เป็นความสูญสิ้นแห่งชรา มรณะ

ข้อความต่อไปเป็นอาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ โดยนัยเดียวกัน

ข้อนี้คงจะเห็นได้ที่ว่า ความปรากฏ ความเกิดแห่งปฐวีธาตุ เป็นความเกิดแห่งทุกข์ เป็นที่ตั้งแห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชรา มรณะ มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมแล้วไม่แก่ได้ไหม ไม่เจ็บได้ไหม ก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน

ทันทีที่เกิด ก็ดับไป นั้นเป็นสิ่งที่ถ้ารู้ก็ทำให้เห็นว่าเป็นโทษ ถ้าไม่รู้อย่างนี้ก็ยังคงปรารถนาให้มีรูป ให้มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเกิดขึ้นอีก ซาติน้ำขอให้เป็นอย่างนั้น ซาติโน้นขอให้เป็นอย่างนี้ แต่ไม่ทราบถึงความจริงว่า เมื่อใดที่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเกิดขึ้นปรากฏ เมื่อนั้นก็เป็นที่ตั้งของทุกข์ เป็นที่ตั้งของโรค เป็นความปรากฏของชรา และมรณะอยู่เรื่อยไป

สมณพราหมณสูตร ที่ ๓

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะ หรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่ทราบชัดซึ่งปฐวีธาตุ เหตุเกิดแห่งปฐวีธาตุ ความดับแห่งปฐวีธาตุ ปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับแห่งปฐวีธาตุ

อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ก็โดยนัยเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สมณะ หรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ ไม่ได้รับสมมติว่า เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะ หรือพราหมณ์บางพวก ย่อมทราบชัดซึ่ง
ปฐวีธาตุ เหตุเกิดแห่งปฐวีธาตุ ความดับแห่งปฐวีธาตุ ปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับ
แห่งปฐวีธาตุ

อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ก็โดยนัยเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

สมณะ หรือพราหมณ์พวกนั้นย่อมได้รับสมมติว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ
ได้รับสมมติว่า เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่ง
ประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอัน
รู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ดังนี้

ดูเหมือนเป็นเรื่องของคนอื่น สมณะกับพราหมณ์ แต่ความจริงไม่ใช่ เรื่องของ
ท่านผู้ฟังเอง เพราะเหตุว่าคำว่าสมณะ หมายความว่าถึงความเป็นผู้สงบ หรือผู้สงบ
หรือธรรมของผู้สงบ

คำว่าพราหมณ์ หมายความว่าถึงผู้ประเสริฐ

ท่านที่กำลังเจริญสติปัฏฐาน เป็นสมณะหรือเป็นพราหมณ์ แต่พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อมไม่ทราบชัดซึ่งปฐวีธาตุ เหตุเกิดแห่งปฐวี
ธาตุ ความดับแห่งปฐวีธาตุ ปฏิปทาเครื่องให้ถึงความดับแห่งปฐวีธาตุ แล้วก็ธาตุอื่น ๆ
อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ

สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้นย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ
ไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้นย่อมไม่กระทำให้แจ้ง
ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญา
อันรู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่

ไม่มีผู้ที่เจริญสติปัฏฐานแล้วไม่รู้ลักษณะของธาตุที่ปรากฏที่กาย สิ่งนั้นปรากฏ
แล้ว ก็เป็นผู้เจริญสติเพื่อให้ปัญญารู้ชัด ถ้าไม่รู้ชัดในสิ่งที่กำลังปรากฏแล้วปัญญาจะรู้
อะไร เพราะฉะนั้น ท่านเป็นผู้ที่รู้ชัดในปฐวีธาตุแล้วหรือยัง ถ้าไม่รู้ซึ่งความเกิด ซึ่ง

ความดับ ซึ่งข้อปฏิบัติให้รู้ชัดในความเกิด ความดับแล้ว จะไม่ใช่สมณะในหมู่สมณะ ไม่ใช่พราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ ไม่มีปัญญาที่รู้ชัดที่จะละคลายกิเลสได้

ข้ามไม่ได้ อย่าไปหลงแสวงหาสิ่งอื่นที่ไม่ปรากฏด้วยความเข้าใจผิด แต่จะเลยที่จะพิจารณาแล้วรู้ชัดสิ่งที่กำลังปรากฏ

สำหรับเรื่องของธาตุทั้ง ๔ มีปรากฏตลอดเวลาทั้งภายในทั้งภายนอก แต่การละคลายการยึดถือว่าเป็นตัวตนนั้นก็แสนยาก แล้วก็ไม่ใช่ยากแต่เฉพาะบุคคลในครั้งนี้นะ แม้บุคคลในครั้งพุทธกาลก็เช่นเดียวกัน สัตว์โลกในสมัยนี้ฉันใด ในครั้งพุทธกาลก็ฉันนั้น ไม่ต่างกัน คนในสมัยนี้มีโลภะ มีโทสะ มีโมหะ มีความเห็นผิดยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวตนฉันใด คนในครั้งโน้นก็เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ได้ทรงแสดงไว้ อุปการะให้ท่านที่กำลังเจริญสติได้มีความเห็นถูก แล้วละคลายการยึดถือนามรูปว่าเป็นตัวตน

และถึงแม้ว่าสติจะระลึกรู้ลักษณะของนามของรูป ก็ไม่ใช่ว่าจะละคลายได้โดยง่าย ผู้ที่เป็นอุคฆฏัตถุญญนั้นมีน้อย ผู้ที่เป็นวิปัลลภิตถุญญนั้นมีน้อย ส่วนผู้ที่เป็นเนยยบุคคลนั้นต้องเจริญสติปฏิฐานมาก ระลึกรู้นามรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า บ่อย ๆ เนือง ๆ จนกว่าจะชิน จนกว่าจะคลาย ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะละคลายได้โดยรวดเร็ว ถ้าผู้นั้นไม่ได้สะสมอินทรีย์มาแก้แล้ว

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ มหाराหุโลวาทสูตร มีข้อความว่า

ณ พระวิหารเชตวัน ซึ่งครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี ท่านพระราหุลเป็นปัจฉาสมณะ ตามหลังพระผู้มีพระภาคไป และพระผู้มีพระภาคได้ทรงโอวาทท่านพระราหุล ทำให้ท่านกลับไป เพราะเห็นว่าเมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสโอวาทแก่ท่านแล้ว ท่านก็ควรที่จะเจริญสมณธรรม

เมื่อท่านกลับจากที่นั่นแล้ว ท่านนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรได้เห็นท่านพระราหุลนั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง แล้วบอกกับท่านพระราหุลว่า

ดูกร ราहुล ท่านจงเจริญอานาปานสติเถิด ด้วยว่า อานาปานสติภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

ครั้งนั้นเวลาเย็น ท่านพระราहुลออกจากที่เรือน แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงจะมีผล มีอานิสงส์

เวลาที่อ่านพระสูตรตอนแรก ๆ ก็อาจจะข้ามพยัญชนะ ไม่ค่อยได้คิดถึงเหตุผลว่า เพราะเหตุใดบุคคลนั้นจึงได้กล่าวกับบุคคลนั้นว่าอย่างนั้น แต่ว่าถ้าท่านอ่านซ้ำหลาย ๆ ครั้ง อาจจะเกิดความแจ่มแจ้งถึงเหตุถึงผลได้ และเข้าใจได้โดยตลอดว่า เพราะเหตุใดท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวกับท่านพระราहुลอย่างนั้น แต่เมื่อท่านพระราहुลออกจากที่เรือน ก็ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วก็กราบทูลถามว่า

อานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงจะมีผล มีอานิสงส์

แสดงว่าท่านพระราहुล เจริญอานาปานสติภาวนาตลอดเวลาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงลักษณะของรูป ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ท่านพระราहुลท่านก็ได้บรรพชาอุปสมบทเจริญสติปัฏฐานเป็นเวลานาน ไม่ใช่เป็นเวลาเล็กน้อย แต่ว่าท่านพระภิกษุในครั้งนั้นท่านมีศรัทธาออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต เจริญสติปัฏฐานกันวันแล้ววันเล่าทีเดียว แต่การที่จะละคลายการยึดถือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะนั้น เป็นสิ่งที่ยาก เป็นสิ่งที่ต้องเจริญเป็นเวลานาน

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงลักษณะของรูป คือ ธาตุดินส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ฝน ฝ่น ฝุ่น ทราย ทรายในปฏิภมณสิกการบรรพ ใน กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยความว่า ส่วนต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นปฏิฐิธาตุภายใน

แล้วพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ก็ปฐวีธาตุเป็นภายในก็ดี เป็นภายนอกก็ดี อันใด ปฐวีธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุเหมือนกัน ปฐวีธาตุนั้นเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ เพราะบุคคลเห็นปฐวีธาตุนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในปฐวีธาตุ จิตย่อมคลายกำหนดในปฐวีธาตุ

ต่อไปเป็นอาโปธาตุ เตโชธาตุ และวาโยธาตุ อากาศธาตุ

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ดูกร ราหุล เธอจงเจริญภาวนา คือ อบรมจิตเสมอด้วยแผ่นดินเกิด เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

ดูกร ราหุล เปรียบเหมือนคนทั้งหลายทิ้งของสะอาดบ้าง ไม่สะอาดบ้าง คูณบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้างลงที่แผ่นดิน แผ่นดินจะอึดอัดหรือระอา หรือเกลียดด้วยของนั้นก็ไม่หาไม่ ฉะนั้น เธอจงเจริญภาวนาเสมอด้วยแผ่นดิน ฉะนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

ไม่ว่าจะเป็นท่านพระราหุล หรือท่านพระภิกษุในครั้งโน้นซึ่งมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีวิบากกรรมที่ได้สะสมที่จะได้รับกระทบอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจที่พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง เมื่อกิเลสยังมีเป็นเหตุปัจจัยก็เกิดขึ้น แต่ว่าพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยแผ่นดินอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้ จักไม่ครอบงำก็เพราะเหตุว่าผู้นั้นเจริญสติ

ข้อความต่อไปเป็นอาโปธาตุ พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระราหุลโดยนัยเดียวกันว่า

ดูกร ราหุล เปรียบเหมือนคนทั้งหลายล้างของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คูณบ้าง มูตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้างลงในน้ำ น้ำจะอึดอัดหรือ

ระอา หรือเกลียดด้วยของนั้นก็หาไม่ ฉันทใด เธอจงเจริญภาวนาเสมอด้วยน้ำ ฉันทนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยน้ำอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

ถ้าเข้าใจการเจริญสติปัฏฐาน การศึกษาพระไตรปิฎกก็เกื้อกูลความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น เพราะไม่ว่าจะเจริญอบรมจิตใจให้เสมอด้วยน้ำก็เช่นเดียวกัน คือ ไม่ว่าจะกระทบรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่ชอบใจ ไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่ครอบงำจิตด้วยทิวาส ตัณหา มานะได้

สำหรับการเจริญภาวนาเสมอด้วยไฟก็เหมือนกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ราหุล เปรียบเหมือนไฟย่อมเผาของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ไฟจะติดอัด หรือระอา หรือเกลียดด้วยของนั้นก็หาไม่ ฉันทใด เธอจงเจริญภาวนาเสมอด้วยไฟ ฉันทนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยไฟอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

เป็นปกติธรรมดา เมื่อปัญญาเจริญขึ้น มากขึ้น การละคลายมากขึ้น จิตก็ย่อมจะเสมอกับแผ่นดิน เสมอกับน้ำมากยิ่งขึ้น เสมอกับไฟมากยิ่งขึ้น

สำหรับเรื่องของการเจริญภาวนาเสมอด้วยลม ก็โดยนัยเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ราหุล เปรียบเหมือนลมย่อมพัดต้องของสะอาดบ้าง ของไม่สะอาดบ้าง คุณบ้าง มุตรบ้าง น้ำลายบ้าง น้ำหนองบ้าง เลือดบ้าง ลมจะติดอัด หรือระอา หรือเกลียดด้วยของนั้นก็หาไม่ ฉันทใด เธอจงเจริญภาวนาเสมอด้วยลม ฉันทนั้นแล เพราะเมื่อเธอเจริญภาวนาเสมอด้วยลมอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

ต่อไปเป็นการเจริญภาวนาเสมอด้วยอากาศ ซึ่งเป็นโดยนัยเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ราहुล เปรียบเหมือนอากาศไม่ตั้งอยู่ในที่ไหน ๆ ฉันทใด เธอจงเจริญ
ภาวนาเสมอด้วยอากาศอยู่ ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่
ครอบงำจิตได้

๙๘

ที่ว่าอากาศไม่ตั้งอยู่ในที่ไหน ๆ ก็เพราะเหตุว่าอากาศนั้นแทรกซึมไปทั่วหมด
อากาศจึงไม่ได้เลือกที่จะอึดอัด ที่จะระอา ที่จะแทรกซึมแต่เฉพาะสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่ว่า
เมื่อเป็นผู้ที่เจริญภาวนาเสมอด้วยอากาศ จิตก็มั่นคง ผัสสะอันเป็นที่ชอบใจ และไม่
ชอบใจที่เกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตได้

ส่วนข้อความต่อไปก็เกี่ยวข้องกับท่านผู้ที่เจริญสติปัฏฐานด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ราหุล เธอจงเจริญเมตตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเจริญเมตตาภาวนาอยู่
จักละพยาบาทได้

เธอจงเจริญกรุณาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละ
วิหิงสาได้

เธอจงเจริญมุทิตาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญมุทิตาภาวนาอยู่ จะละอริ
ได้

เธอจงเจริญอุเบกขาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอุเบกขาภาวนาอยู่ จะละ
ปฏิฆะได้

เธอจงเจริญอสุภภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอสุภภาวนาอยู่ จักละราคะได้

เธอจงเจริญอนิจจสัญญาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญอนิจจสัญญาภาวนา
อยู่ จักละอัสสมิมานะได้

ต่อจากนั้นพระผู้มีพระภาคได้ให้ท่านพระราหุลเจริญอานาปานสติภาวนา
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระสูตรนี้แล้ว ท่านพระราหุลมีใจยินดีชื่นชมพระภาสิตของพระ
ผู้มีพระภาค

ตามธรรมดาของผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่นั้น เพราะได้ฟังธรรม เป็นผู้มีปกติเจริญสติ
ทำให้สติระลึกรู้ลักษณะของนามของรูปในขณะนั้นตามความเป็นจริงได้ มีข้อความใน

พระสูตร แสดงให้เห็นความไม่เที่ยงของธาตุทั้ง ๔ เป็นธาตุมนสิการซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่
จะต้องรู้

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหาหัตถิปโทปมสูตร ข้อ ๓๔๒ มีข้อความว่า

สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระวิหารเชตวัน ทานพระสารีบุตรได้
กล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยที่ปฐวีธาตุที่เป็นไปภายนอกกำเริบ ย่อมจะมี
ได้แล ในสมัยนั้นปฐวีธาตุอันเป็นภายนอกจะเป็นของอันตรธานไป

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ชื่อว่า ความที่ปฐวีธาตุอันเป็นไปภายนอกนั้น
ซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้น เป็นของไม่เที่ยงจักปรากฏได้ ความเป็นของสิ้นไปเป็นธรรมดาจัก
ปรากฏได้ ความเป็นของเสื่อมไปเป็นธรรมดาจักปรากฏได้ ความเป็นของแปรปรวนไป
เป็นธรรมดาจักปรากฏได้ ก็เอนความที่แห่งกายนี้อันค้นหาเข้าไปถือเอาแล้วว่าเรา ว่า
ของเรา ว่าเรามีอยู่ อันตั้งอยู่ตลอดกาลพอประมาณนี้ เป็นของไม่เที่ยง เป็นของมี
ความสิ้นไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นของมีความ
แปรปรวนไปเป็นธรรมดาจักไม่ปรากฏเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้ความยึดถือด้วยสามารถ
ค้นหา มานะ และทิวฐิในปฐวีธาตุนั้นจะไม่มีแก่ผู้ใดเลย

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่าชนเหล่าอื่นจะดำ จะตัดพ้อ จะกระทบกระ
เทียบ จะเบียดเบียนภิกษุนั้นไฉร ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ทุกขเวทนาอันเกิดแต่
โสธสผัสผัสสะนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ก็แต่ว่าทุกขเวทนานี้แลอาศัยเหตุจึงมีได้ ไม่อาศัย
เหตุจะมีไม่ได้ ทุกขเวทนานี้อาศัยอะไรจึงมีได้

ทุกขเวทนานี้อาศัยผัสสะจึงมีได้ ภิกษุย่อมเห็นว่า ผัสสะแม้นั้นแลเป็นของไม่
เที่ยง ย่อมเห็นว่า เวทนานั้นเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่าสัญญาอันเป็นของไม่เที่ยง
ย่อมเห็นว่าสังขารทั้งหลายนั้นเป็นของไม่เที่ยง ย่อมเห็นว่าวิญญาณนั้นเป็นของไม่
เที่ยง จิตอันมีธาตุเป็นอารมณ์นั้นเทียวของภิกษุนั้นย่อมแล่นไป ย่อมเสื่อมใส ย่อม
ตั้งอยู่ด้วยดี ย่อมหลุดพ้น

ต่อจากนั้น ภิกษุนั้นก็จะระลึกถึง **กกฎปมสูตร** คือ พระโอวาทเปรียบด้วยเลื่อย ที่ไม่ว่าใครจะมาเลื่อยอวัยวะน้อยใหญ่ก็ไม่ควรพยายาบท หรือโกรธเคืองในใจนั้น เมื่อระลึกถึงพระโอวาทอันเปรียบด้วยเลื่อย

ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อุเบกขาอันอาศัยกุศลธรรมตั้งอยู่ด้วยดี ไชรั ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้ปลื้มใจเพราะเหตุนี้

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล คำสอนของพระผู้มีพระภาคเป็นอันภิกษุทำให้มากแล้ว ส่วนสมัยที่อาไปธาตุซึ่งเป็นของภายนอกกำเริบก็ย่อมจะมีได้ คือ ย่อมพัดบ้าน พัดนิคม พัดเมือง พัดประเทศแห่งชนบทไป บางคราวก็ถึงถึง ๑๐๐ โยชน์บ้าง ๒๐๐ โยชน์บ้าง บางคราวก็เพียงชั่ว ๗ ลำตาลบ้าง ๕ ลำตาลบ้าง ชั่วลำตาล ๑ บ้าง บางคราวก็ชั่ว ๗ บุรุษบ้าง ๖ บุรุษบ้าง ๕ บุรุษบ้าง บางคราวก็ชั่งอยู่เพียงถึงชั่วบุรุษบ้าง บางครั้งก็มีประมาณเพียงเข้าบ้าง ช่อเท้าบ้าง

นี่เป็นเรื่องความไม่เที่ยงของธาตุน้ำ แม้ภายนอกก็ย่อมปรากฏ บางครั้งก็มากมายจนกระทั่งพัดพาบ้าน นิคม ชนบทไป บางครั้งก็เหลือน้อยนิดเดียว เพียงแต่จะทำให้ข้อมือเปียกก็กระทำไม่ได้ เพราะฉะนั้น ธาตุน้ำในกายซึ่งน้อยกว่านั้นมาก ก็ย่อมเป็นสภาพที่ไม่เที่ยงเช่นเดียวกัน

สำหรับธาตุไฟภายนอกที่กำเริบก็ย่อมจะเห็นได้ว่า บางคราวก็ไหม้บ้าน เมือง นิคม ชนบท ประเทศ แต่พอไปถึงที่ ๆ เป็นหญ้าสด หนทาง ภูเขา น้ำ หรือว่า ภูมิภาคที่น้ำร้อนรมย์ที่ไม่มีเชื้อ ไฟนั้นก็ย่อมดับ ก็เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ถ้าแม้ว่าจะมากมายใหญ่โตสักเท่าไรก็มีวันสิ้นสุดหมดลงได้ เพราะฉะนั้น ในบางคราวไม่มีธาตุไฟมาก ๆ อย่างที่จะไปไหม้บ้านไหม้เมือง ก็ต้องแสวงหาไฟด้วยชนไก่บ้าง ด้วยการขุดหน้างบ้าง นี่ก็เป็นความไม่เที่ยงของธาตุไฟ แล้วธาตุไฟภายนอกก็ยังปรากฏความไม่เที่ยงถึงอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ธาตุไฟในกายซึ่งเล็กน้อยกว่า ก็ย่อมจะเห็นได้ชัดว่ามีสภาพความไม่เที่ยง

สำหรับธาตุลมภายนอกก็เหมือนกัน มีสมัยที่ลมพัดจัด พัดบ้าน พัดเมือง พัดชนบทไป แล้วบางสมัยที่ลมไม่มีเลย ต้องแสวงหาด้วยพัดใบตาลบ้าง พัดสำหรับพัดไฟบ้าง นี่เป็นความไม่เที่ยงของธาตุลมภายนอก เพราะฉะนั้น ธาตุลมภายในก็เช่นเดียวกัน

เป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงอนุเคราะห์ที่เกื้อกูลให้ผู้ที่กำลังเจริญสติระลึกรู้ลักษณะของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ได้เกิดการละคลายการยึดถือ

สำหรับบรรพต่อไป ในกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นเรื่องของอสุภะ ใน **มหาสติปัฏฐานสูตร** ต่อจากธาตุมนสิการบรรพ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอย่อมโน้มเข้าสู่กายนี้แหละว่า ถึงว่ากายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ได้ ดังพรรณนามานี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมันอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

เป็นของที่แน่นอนทีเดียวที่ว่า ถ้าตายแล้ววันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ก็ขึ้นพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีกายของใครบ้างที่จะไม่เป็นอย่างนี้ แต่ใครจะรู้ว่าอาจจะเป็นฉันนี้ พรุ่งนี้ อีกเดือนหนึ่ง หรือว่าอีกปีหนึ่ง ก็ไม่มีใครที่จะพ้นสภาพอันนี้ได้เลย สังขารธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ถ. ความเป็นอสุภะนี้จะเป็นการพิจารณาในแง่ไหน คือ จะพิจารณาในแง่ของความเป็นธาตุ หรือพิจารณาในแง่ของความเป็นปฏิภูม

ส. เวลานี้มีการเห็น ยังไม่เป็นอสุภะ มีการได้ยิน มีกลิ่น มีโผฏฐัพพารมณ์ ัมมมารมณีกาลังปรากฏ ผู้ที่สามารถระลึกรู้ลักษณะของนามและรูปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ ก็ระลึกรู้

แต่เพราะเหตุว่าวันหนึ่ง ๆ หลงลืมสติกันมากทีเดียว แม้จะเห็นอสุภะก็ไม่ระลึก อาจจะเข้าใจว่า ขณะนั้นเจริญสติปัฏฐานไม่ได้จึงไม่ระลึกรู้ความเป็นอสุภะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จากกายภายนอกก่อนก็ได้ แต่ว่าความรวดเร็วของจิต ความรวดเร็วของอารมณ์ ความรวดเร็วของสติ ไม่ใช่มีผู้หนึ่งผู้ใดไปวางกฎเกณฑ์ว่า ให้ระลึกเป็นขั้น ๆ อย่างไร เพราะเหตุว่าในขณะที่ระลึกเช่นนั้นแล้ว สติอาจจะเกิดขึ้นรู้ว่า แม้การระลึกอย่างนั้นก็เป็นนามชนิดหนึ่งเท่านั้น จึงจะตรงกับสติปัฏฐาน แต่อสุภะเป็นเครื่องให้ระลึก ไม่ควรที่จะให้เห็นอสุภะแล้วหลงลืมสติ แต่ทั้งหมดเพื่อให้รู้ชัดในลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏ

ถ. เวลาเห็นอสุภะ จะเจริญสติปัฏฐานอย่างไร

ส. เรื่องของการที่ไม่รู้จะเจริญสติปัฏฐานอย่างไร ไม่ใช่เฉพาะอสุภะ กำลังนั่ง กำลังนอน กำลังยืน กำลังเดิน กำลังเห็น กำลังพูด ก็ไม่รู่ว่าจะเจริญสติปัฏฐานอย่างไร เพราะฉะนั้น เวลาที่เห็นอสุภะ ก็ไม่รู่ว่าจะเจริญสติปัฏฐานอย่างไร

แต่ผู้ที่เข้าใจถูกว่า สติเป็นสภาพที่ระลึกได้ แล้วความที่เป็นปุถุชนผู้หนาแน่นด้วยกิเลสนั้น ก็ทำให้เป็นผู้ที่หลงลืมสติอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น จึงสะสมเหตุปัจจัยด้วยการอบรมเจริญสติเนื่อง ๆ บ่อย ๆ ทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาลมหายใจก็ได้ หรือว่าธาตุก็ได้ หรือว่าส่วนต่าง ๆ ของร่างกายก็ได้ หรือแม้อสุภะ ซากศพที่ปรากฏก็ได้

บรรพต่อไป ก็เป็นเรื่องของอสุภะเช่นเดียวกัน สำหรับอสุภะทั้งหมดมีด้วยกัน ๙ บรรพ ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกันว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า อันฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกุ่มจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง หมู่สุนัขกัดกินอยู่บ้าง หมู่สุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง หมู่สัตว์ตัวเล็ก ๆ ต่าง ๆ กัดกินอยู่บ้าง เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในและภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตนค้นหาและปฏิสนธิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

สติสามารถที่จะเกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้ จึงควรระลึกเนื่อง ๆ ถึงความเป็นอสุภะ ความเป็นซากศพ เพราะเหตุว่าบางทีเวลาที่เห็นอสุภะ ซากศพที่ทิ้งไว้ในป่าช้า ฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกุ่มจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง หมู่สุนัขกัดกินอยู่บ้าง หรือหมู่สัตว์ตัวเล็ก ๆ ต่างกัดกินอยู่บ้าง คิดว่าเป็นคนอื่น แต่อย่างไรก็ตามก็อาจจะเป็นท่านวันหนึ่งก็ได้ในลักษณะนั้น ซึ่งถ้าระลึกได้อย่างนี้ ก็ทำให้สติเกิดพิจารณาเห็นกายในกาย เห็นธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไปตามความเป็นจริงได้

ประการต่อไปมีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกันว่า พึงเห็นสรีระอันเขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นร่างกระดูก ยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิวฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ข้อนี้ก็โดยนัยเดียวกัน เวลาที่เห็นร่างกระดูกยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกรัดอยู่ เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา เมื่อเห็นแล้วก็ไม่เพียงแต่คิดว่าเป็นอสุภะ เป็นซากศพข้างนอกเท่านั้น แม้ที่กายก็เป็นอย่างนี้

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูกปราศจากเนื้อ แต่ยังเปื้อนเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิวฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ตามพญฺชนะที่ว่า สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ก็เพียงแต่สักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เพราะเหตุว่าสภาพของนามรูปนั้นเกิดดับอย่างรวดเร็ว มาก เมื่อกายเป็นเพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น ก็แล้วแต่ว่าปัญญาจะรู้ชัดในลักษณะของนามอะไร ของรูปอะไร

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูกปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ เหยย่นม่นอมมาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณฺหาและทวิญฺฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

๙๙

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกปราศจากเส้นเอ็นผูกมัดแล้ว เรี่ยรายไปในทิศใหญ่ ทิศน้อย คือ กระดูกมือไปทางหนึ่ง กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง กระดูกแข้งไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง กระดูกสะเอวไปทางหนึ่ง กระดูกหลังไปทางหนึ่ง กระดูกสันหลังไปทางหนึ่ง กระดูกซี่ข้างไปทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกไปทางหนึ่ง กระดูกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดูกแขนไปทางหนึ่ง กระดูกคอไปทางหนึ่ง กระดูกคางไปทางหนึ่ง กระดูกฟันไปทางหนึ่ง กะโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มืออย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทณฺฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นอสุภะ ซากศพ สติก็ระลึกถึงลักษณะของนามของรูป แล้วก็รู้ชัดด้วยปัญญาว่า สภาพธรรมเหล่านั้นไม่ใช่ตัวตน ก็จะได้เห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง ธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง แล้วก็เห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกันว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือเป็นกระดูกมีสีขาวยุบด้วยสีสังข์ เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตันทาและทิวาสีไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

เคยเห็นกระดูกที่มีสีขาวยุบด้วยสีสังข์ไหม กระดูกใคร วันหนึ่งทุกคนก็ต้องเป็นอย่างนั้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกันว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นกระดูกกองเรี่ยรายอยู่แล้วเกิน ๑ ปีขึ้นไป เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตันทาและทักขิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ถึงกระดุกที่เกิน ๑ ปี ก็ยังเป็นเครื่องให้สติระลึกได้ ทุกอย่างที่เป็นของจริง ไม่ควรที่จะให้ผ่านไปด้วยโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ ถึงแม้ว่าจะมีปัจจัยให้โลภะเกิด โทสะเกิด โมหะเกิด แต่ก็ให้อบรมสติให้เกิดขึ้น รู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏนั้นด้วย มิฉะนั้นแล้ววันหนึ่ง ๆ ก็จะมีแต่โลภะ โทสะ โมหะ ประการสุดท้ายมีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกผุเป็นจุลแล้ว เธออย่าม่น้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีเป็นอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุอย่าม่น้อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตันทาและทักขิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

จบนวสีวิทิกขาบรรพ

จบกายานุปัสสนา

ถึงที่สุดของกาย โดยเป็นกระดูกที่ผุจนเป็นผง ส่วนที่เคยยึดถือตั้งแต่เกิดมา ไม่ว่าจะเป็นขน ผม เล็บ ฟัน หนัง ร่างกายส่วนต่าง ๆ แต่ว่าถึงที่สุดก็โดยการที่เป็น

กระดุกผู้จนปน อีกสัก ๕๐๐ ปี หรือ ๑,๐๐๐ ปี ๒,๐๐๐ปี ก็คงจะมีกระดุกผู้มากมาย ส่วนของแต่ละท่านที่อยู่ที่นี่ก็ต้องเป็นอย่างนั้นแน่นอน

สำหรับความต่างกันของอสุภกัมมัฏฐานที่เป็นสมถภาวนา กับนวสวธิกาบรรพ ที่เป็นกายนุปัสสนาก็มีหลายประการ ซึ่งในอสุภกัมมัฏฐานนิเทศ ใน **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** ได้แสดงอสุภะ ๑๐ ประการ แต่นวสวธิกาบรรพ การพิจารณาซากศพ ๙ อย่าง เป็นมหาสติปัฏฐาน

สำหรับสมถภาวนาก็ต่างกันตามจริตของผู้เจริญ แต่สำหรับนวสวธิกาบรรพที่เป็นกายนุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น ต่างกันโดยกาลเวลา

อสุภกัมมัฏฐานนิเทศ ใน **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** ก็มีลักษณะของซากศพ ๑๐ ประการที่ต่างกันตามจริตของผู้เจริญ คือ

ประการที่ ๑ อุทฺธมาตกอสฺส ได้แก่ ซากศพที่เกิดขึ้นพองตั้งแต่สิ้นชีวิตไป ๑ วันบ้าง ๒ วันบ้าง เป็นสัปปายะของผู้ที่พอใจในทรวดทรง

บางคนอาจจะพอใจที่รูปร่างที่ทรวดทรง เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาลักษณะของซากศพที่ขึ้นพองก็จะทำให้เห็นความไม่เที่ยง ความไม่แน่นอนของทรวดทรง เวลานี้ทรวดทรงดี เย็นนี้ พองขึ้นพองได้

ประการที่ ๒ วินีลกอสฺส เป็นซากศพที่โดยปกติทั่วไปมีสีเขียวคล้ำ แต่ว่าบางแห่งที่มีเนื้อหนาก็เป็นสีแดง แล้วก็บางแห่งที่บ่มหนองก็เป็นสีขาว แต่ว่าโดยปกติแล้วก็มีสีเขียวคล้ำ

เป็นสัปปายะของผู้ที่มีความพอใจในสีของกาย เพราะเหตุว่าปรากฏแล้ว ให้เห็นว่าผิวกาย สีกายที่น่าพอใจนั้นก็ไม่ใช่เที่ยง ในที่สุดก็ต้องมีสีเขียวคล้ำ

ประการที่ ๓ วิปฺพกอสฺส ได้แก่ อสุภะที่มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด ในที่แตกปริทั้งหลาย

เวลาขึ้นพองแล้วก็ต้องแตกปริ แล้วก็มียาเหลืองไหลน่าเกลียด เพราะฉะนั้นซากศพนี้เหมาะสำหรับผู้ที่ไม่พอใจในกลิ่น ถึงแม้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จะมีกลิ่นที่น่า

พอใจสักเท่าไร ก็จะมีสภาพที่มีน้ำเหลืองไหลนํ้าเกลียด แล้วก็มีการที่ไม่น่าพอใจไปไม่ได้

ประการที่ ๔ วิจจิตกอสุม คือ ชากศพที่แยกขาดเป็น ๒ ท่อน โดยการที่ถูกตัดกลางตัว

เป็นสัปปายะสำหรับผู้ที่มีจิตใจในความเป็นขึ้นที่ติดต่อกัน มองเห็นเป็นส่วนเป็นสัด ที่อาจจะพอใจในทรวดทรงที่หนาแน่นอย่างนั้น

ประการที่ ๕ วิชยิตกอสุม ได้แก่ ชากศพที่ถูกสัตว์กัดกิน เช่น สุนัขบ้าน สุนัขป่ากัดกิน

เป็นสัปปายะสำหรับผู้ที่มีจิตใจในส่วนรูปร่างที่ตึง เต็ม หรือที่เป็นเนื้อนูน ก็จะทำให้กระจัดกระจาย และเปลี่ยนสภาพนั้นไปแล้ว

ประการที่ ๖ วิชิตตกอสุม ได้แก่ ชากศพที่กระจุยกระจาย มือเท้าไปทางหนึ่ง ศีรษะไปทางหนึ่ง

เป็นสัปปายะสำหรับผู้ที่มีจิตใจในลีลา ท่าทางของอวัยวะน้อยใหญ่

ประการที่ ๗ หตวิจิตตกอสุม ได้แก่ ชากศพที่ถูกสับอวัยวะใหญ่ๆ แล้วก็กระจัดกระจายไป

เป็นสัปปายะสำหรับผู้ที่มีความพอใจในสมบัติแห่งเรือนร่าง

ประการที่ ๘ โลหิตกอสุม ได้แก่ ชากศพที่เปื้อนโลหิต

เป็นสัปปายะสำหรับผู้ที่มีความพอใจในความงาม ของเครื่องประดับ เวลาที่มีชีวิตอยู่ก็มีเครื่องประดับมากมาย แต่พอตายแล้วเครื่องประดับก็เป็นพวกโลหิต พวกของปฏิภูลต่าง ๆ เท่านั้นเอง

ประการที่ ๙ ปุพฺพกอสุม ได้แก่ ชากศพที่เต็มไปด้วยหนอง

ไม่ว่าซากศพของใคร ชาตีสันวรรณะใดก็จะไม่พ้นจากลักษณะนี้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นสัปปายะสำหรับผู้ที่มีพละในกายว่าของเรา แต่ว่าไม่ใช่ของเรา เวลาที่เต็มไปด้วย หนองนั้นของใคร กลายเป็นของหนองไปเสียแล้ว

ประการที่ ๑๐ อัญญิกอสสุก ได้แก่ ซากศพ ร่างกระดูก หรือว่าเป็นกระดูก ท่อนเดียวกันก็ได้

นี้สำหรับผู้ที่มีพละในพิน บางคนพละในตา บางคนพละในผม แต่ก็มีผู้ที่มีพละในพินด้วย

สำหรับใน **มหาสติปัฏฐาน** นวสัณณิกบรรพ นั้น เป็นลักษณะของซากศพที่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา คือ ตั้งแต่ขึ้นพอง เมื่อสิ้นชีวิตได้วันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง มีสีเขียวคล้ำ มีน้ำเหลืองไหล มีสัตว์กัดกิน ทำให้กระดูกกระจาย ต่อจากนั้นก็จะเป็นซากศพที่เป็นร่างกระดูก แล้วก็เปื้อนเลือด

ต่อไปเป็นร่างกระดูกที่ปราศจากเนื้อ แต่ยังมีเปื้อนเลือด และยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่

จากนั้นเป็นร่างกระดูกที่ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว แต่ก็ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ เมื่อกาลเวลาผ่านไป ก็เป็นร่างกระดูกที่ปราศจากเส้นเอ็นผูกมัด แล้วก็เรี่ยราดไปในทิศใหญ่ทิศน้อย ไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึด ก็จะต้องกระจายไปตามกาลเวลาด้วย

ต่อไปเป็นกระดูกที่มีสีขาวเปรี๊ยะด้วยสีสังข์ เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไปก็จะเป็นกองกระดูกที่เรี่ยราดอยู่ เกินปีหนึ่งไปแล้ว ในที่สุดก็จะเป็นกระดูกฝุ่นเป็นจุล

นี้โดยนัยของมหาสติปัฏฐาน ก็เป็นเครื่องระลึก ไม่ว่าจะเพ่งกายในลักษณะที่เป็นซากศพวันหนึ่ง ขึ้นพองไปจนกระทั่งถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไปเป็นกระดูกฝุ่น ก็เป็นเครื่องที่ทำให้สติระลึกได้

ขอกล่าวถึง ข้อความในพระไตรปิฎกที่จะให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดระลึกถึงซากศพหรือว่าอสุชะเนอง ๆ บ่อย ๆ แล้ว จะเป็นประโยชน์อย่างไรในการเจริญสติปัฏฐาน

สังยุตตนิกาย มหาวรรค อานาปานาติเปยยาลที่ ๗ ข้อ ๖๔๐ แห่ง โภชณังค สิวตถินิทาน มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อัญญสิกฺขณฺญาอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็อัญญสิกฺขณฺญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันสหระต ด้วยอัญญสิกฺขณฺญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ (มีข้อความต่อไปถึงโพชฌงค์องค์อื่น ๆ จนกระทั่งถึงอุเบกขาสัมโพชฌงค์)

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อัญญสิกฺขณฺญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้แล กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

ข้อความต่อไปเป็นปุพฺพกุสฺสณฺญา วินีลกฺขณฺญา วิกขิตตกฺขณฺญา อุทฺธมาต กฺขณฺญา พวกนี้เป็นเรื่องของสัจฺญญา ทรงจำถึงลักษณะของซากศพลักษณะต่าง ๆ

ต่อจากนั้นก็เป็นเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อานาปา อสุภสัจฺญญา มรณ สัจฺญญา อาหาเรปฺปิกุสฺสณฺญา อนิจฺจสัจฺญญา อนิจฺเจทุกขสัจฺญญา ทุกเขอนัตตสัจฺญญา ปหานสัจฺญญา วิราคะสัจฺญญา นิโรธสัจฺญญา

ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ควรเจริญ เป็นชีวิตปกติประจำวันที่สุดสามารถที่จะแทรกตามรู้ ได้ทุกประการ เพราะเหตุว่าแม้อัญญสิกฺขณฺญา การที่จะระลึกถึงกระดูกในลักษณะต่าง ๆ ก็มีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะเป็นไปเพื่อความสังเวช

ถ. บางท่านแนะนำว่า เวลาไปเผาศพ ก็ให้เจริญสติปัฏฐานในบรรพของ นวสัจฺจิกานี้ไปด้วย ผมก็บอกว่า ซากศพนี้เราไม่เห็นจะเจริญกันอย่างไร นอกจากคิดนึกเอาเอง อย่างนี้เป็นอย่างไร

ส. ถ้าสติระลึก ขณะนั้นก็เป็นกุศล แล้วจะทำให้รู้ชัดในลักษณะของกาย

ขุททกนิกาย เถรคาถา กุลลเถรคาถา มีข้อความว่า

เราผู้ชื่อว่า กุลละ ไปที่ป่าช้าผิติดิ ได้เห็นชากศพนึงคนหนึ่ง เขาทิ้งไว้ในป่าช้า มีหมุ่นนอนพอนกัอยู่

ดูกร กุลลภิกษุ ท่านจงดูร่างกายอันกระสับกระส่าย ไม่สะอาด เป็นของเปื้อยเน่า มีของโสโครกไหลเข้า ไหลออกอยู่ อันหมู่คนพาลพากันชื่นชมนัก เราได้ถือเอาแว่นธรรม แล้วส่งดูร่างกายอันไร้ประโยชน์ ทั้งภายในและภายนอกนี้ สรีระเรานี้ฉันใด ชากศพนั่นก็ฉันนั้น ชากศพนั่นฉันใด สรีระเรานี้ก็ฉันนั้น ร่างกายเปื้อนต่ำฉันใด ร่างกายเปื้อนบนก็ฉันนั้น ร่างกายเปื้อนบนฉันใด ร่างกายเปื้อนต่ำก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น

ความยินดีด้วยคนตรีเครื่อง ๕ เช่นนี้ย่อมไม่มีแก่เรา ผู้มีจิตแน่วแน่ พิจารณาเห็นธรรมแจ่มแจ้งโดยชอบ

เพียงเห็นชากศพ ระลึกตั้งมากมาย ไม่ใช่คิดนิดเดียว แต่ระลึกแล้วรู้ชัดในลักษณะของนามและรูปได้

ใน **วิสุทติมรรค ศีลนิตเทส อินทริยสังวรศีล** เป็นเรื่องของท่านพระภิกษุที่ท่านไม่หลงติดในนิमित อนุพยัญชนะ เพราะท่านเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ

มีเรื่องเล่าว่า หญิงสะไ้แห่งตระกูลหนึ่งทะเลาะกับสามี แล้วตกแต่งประดับกายงามราวกะนางฟ้า ออกจากเมืองอนุราชะแต่เช้า เดินไปบ้านญาติ ในระหว่างทางได้เห็นพระมหาตีสสเถระซึ่งเดินจากเจตียบรรพตเข้าไปบิณฑบาตในเมืองอนุราชะ หญิงนั้นเกิดมีจิตวิปลาสหวัระะเสียงดังขึ้น พระมหาตีสสเถระก็แลดูว่าเสียงอะไร ท่านเห็นพื้นของหญิงนั้น ก็ระลึกถึงความเป็นอสุกะ บรรลุอรหัตต์ ณ ที่นั่นเอง

เมื่อสามีของหญิงนั้นเดินติดตามหญิงนั้นมา พบพระเถระก็ถามว่า เห็นหญิงเดินไปทางนี้บ้างไหม พระมหาตีสสเถระก็กล่าวตอบว่า ท่านไม่ทราบหญิงหรือชายเดินไปทางนี้ เห็นแต่ร่างกระดูกเดินไป

แสดงว่าไม่จำเป็นที่จะต้องเห็นซากศพเท่านั้นจึงจะระลึกได้ เวลานี้เราก็เห็นตั้งหลายคน หรือว่าจะดูแต่เฉพาะคนเดียวก็ได้ ระลึกอย่างเป็นอสุภะได้ใหม่ ทำให้จิตสังเวช แทนที่จะเป็นโลภะก็จะทำให้เกิดสติระลึกได้ แล้วก็รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง

๑๐๐

ขอทบทวนอีกครั้ง จากพระไตรปิฎก ที่ว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ตายแล้ววัน ๑ บ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ที่ขึ้นพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกาย ในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตนหาและทิวฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่

ระลึกที่กายของตนเป็นภายในก็ได้ เวลาเห็นคนอื่นก็ระลึกได้ โครงกระดูกทั้งนั้นที่นั่งอยู่ที่นั่นนอนที่สุด กายก็เป็นเครื่องให้ระลึกได้ถึงความเป็นจริง คือ ความเป็นอสุภะ เวลานี้ยังไม่ขึ้นพอง ยังไม่เขียวน่าเกลียด น้ำเหลืองยังไม่ไหล แต่ทุกคนจะไม่พ้นสภาพอันนี้เลย ช้าหรือเร็วเท่านั้นเอง ถ้าเกิดความรู้สึกว่าจะพอใจ จะยินดีในบุคคลที่เห็น ถ้าเพียงระลึกอย่างนี้ก็สังเวช แล้วก็สลด ละความยินดีพอใจในบุคคลที่เห็นได้ชั่วคราวชั่วคราวก็ยังดี เพียงให้สติระลึกได้ แล้วก็รู้ชัดในสิ่งที่กำลังปรากฏ

อีกประการหนึ่ง ท่านที่ได้ฟังเรื่องของการเจริญสติปัฏฐาน ในหมวดของกายา-นุสัสสนา อาจจะเคยได้ยินได้ฟังว่า ในหมวดของอานาปานบรรพก็ดี ในหมวดของปฏิภูมมนสิการบรรพก็ดี ธาตุมนสิการบรรพก็ดี หรือว่า อสุภบรรพก็ดี ถ้าท่านเคยได้

ยินได้ฟังมาว่า จะต้องเจริญญาณเสียก่อนแล้วจึงจะยกขึ้นสู่วิปัสสนา ก็ขอให้เข้าใจ ด้วยการเจริญสติปัฏฐานนั้นไม่ใช่สมาธิ ซึ่งสมถภาวนา หรือสมาธินั้น ทำให้เกิดสิ่งที่ไม่มีในขณะนี้ ไม่ใช่การรู้สิ่งที่กำลังปรากฏเกิดขึ้นแล้วเพราะเหตุปัจจัย นี่เป็นความต่างกันของสมาธิกับวิปัสสนา

ถ้าเป็นสมาธิ ไม่ว่าจะโดยกัมมัฏฐานหนึ่งกัมมัฏฐานใดที่เป็นสมถภาวนาแล้ว เป็นการทำให้เกิดความสงบ ทำให้เกิดสิ่งที่ไม่มีในขณะนี้ แต่การเจริญสติปัฏฐานเป็นการระลึกรู้ชัดในสิ่งที่กำลังปรากฏทุก ๆ ขณะ ไม่ต้องไปทำให้เกิดขึ้น

การได้ยิน ในขณะนี้ก็มีแล้ว เพราะเหตุว่ามีเหตุปัจจัยที่ทำให้ได้ยิน การเจริญสติปัฏฐานนั้นเป็นการระลึกรู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะเกิดขึ้นแล้ว เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น การเจริญสติต้องรู้ลักษณะของสติว่า สติเป็นสภาพที่ระลึกได้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นอานาปานบรรพ หรือว่าปฏิกุลมนสิการบรรพ ธาตุมนสิการบรรพ อสุภบรรพในมหาสติปัฏฐาน ไม่ใช่ไปทำให้เกิดความสงบ หรือว่าไปทำให้ฉันทจิตเกิดขึ้น แต่เป็นการระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนั้นเพื่อรู้ชัด ดังพยัญชนะที่ท่านทรงแสดงไว้ว่า

กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

กายนี้หมายถึงนามกายด้วย สติเป็นนามกาย ผู้ที่มีกายแต่ไม่รู้ลักษณะของสติ เจริญสติไม่ถูก เจริญสติไม่ได้ เพราะไม่ทราบว่ ขณะใดเป็นขณะที่หลงลืมสติ และขณะใดเป็นขณะที่มีสติ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะเจริญสติจะต้องว่า ลักษณะของสติ คือ ในขณะไหน ขณะที่กำลังระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ มีเห็น มีได้ยิน มีกลิ่น มีรส มีเย็น มีร้อน อ่อน แข็ง มีคิดนึก มีสุข มีทุกข์ แล้วแต่ว่าสติจะระลึกที่ลักษณะใด ตรงไหนก็ตรงนั้น นิดเดียวก็นิดเดียว แต่เมื่อระลึกแล้ว รู้ว่ากำลังพิจารณา หรือรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏ หรือว่ารู้ลักษณะของสภาพรู้ ทางหู หรือทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ้าผู้ใดจะเจริญสติปัฏฐาน แต่ไม่รู้ลักษณะของสติ ไม่มีทางเจริญสติได้เลย

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานเป็นการระลึกที่ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ไปทำให้เกิดขึ้น

ถ้าเป็น มหาสติปัฏฐาน ไม่ว่าจะป้อนานาปานบรรพ ปฏิมูลนสิกการบรรพ ธาตุมนสิกการบรรพ นวสีวธิกการบรรพ ไม่ใช่เป็นการทำให้เกิด แต่เป็นการระลึกรู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ต้องไปทำให้สงบถึงฌานจิต แล้วก็ยกขึ้นสู่วิปัสสนา

นี่เป็นการไม่เข้าใจอรรถของพญฺชนะ ซึ่งตามธรรมดาแล้ว ปุณฺชนนั้นเป็นผู้ที่หลงลืมสติ เพราะเหตุว่าเป็นผู้ที่มากด้วยกิเลส กิเลสทำให้หลงลืมสติ พระอรหันต์ไม่หลงลืมสติเพราะว่าหมดกิเลสแล้ว เมื่อยังมีกิเลสเป็นปัจจัยอยู่ ก็เป็นผู้ที่หลงลืมสติเรื่อย ๆ บ่อย ๆ แต่ผู้ที่ได้ฟังการเจริญสติปัฏฐาน แล้วก็เข้าใจลักษณะของสติ เวลาสติเกิดขึ้นรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏก็รู้ เวลาที่หลงลืมสติไปก็รู้ว่า ในขณะที่นั้นขาดสติ

ถ้าเป็นการรู้อย่างนี้ที่ละเล็กทีละน้อย ไม่ว่าจะเคยเจริญสมาธิมาก่อน จิตอ่อนไปสู่ความสงบ สติที่อบรมจนมีกำลังก็สามารถที่จะระลึกได้ว่า **ลักษณะของจิตที่สงบนั้น เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง เป็นสภาพรู้ชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ตัวตน** แต่ไม่ใช่ไม่เคยเจริญสติปัฏฐานมาก่อนเลย แล้วเจริญสมถภาวนาจนกระทั่งจิตเป็นฌาน แล้วก็มีการตัดตาตัวตนไปยกมานั้นมาพิจารณาเป็นวิปัสสนา อย่างนั้นไม่ใช่ บางท่านกล่าวว่าเจริญได้ สติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน แต่ไม่ใช่วิปัสสนาจริง ๆ

ท่านผู้ฟังพิจารณาแล้วคิดว่าอย่างไร เพราะเหตุว่าคำว่า**วิปัสสนา**นั้น หมายความว่าปัญญาที่รู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ทุกคนเข้าใจคำว่า ต้องรู้ อารมณ์ปัจจุบัน อารมณ์ปัจจุบัน คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้ ไม่ใช่เมื่อสักครู่นี้ เมื่อวานนี้ หรือว่าพรุ่งนี้ แต่สิ่งที่กำลังเป็นปัจจุบันก็คือ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดยังไม่เคยเจริญสติ รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏตามปกติเพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น ท่านคิดว่า จะต้องไปแสวงหา ไปดูอารมณ์

ปัจจุบันที่อื่น แต่ทันทีที่คิดอย่างนั้น สติไม่ระลึกถึงลักษณะของนามรูปที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ นามรูปที่กำลังปรากฏทางหูในขณะนี้ นามรูปที่กำลังปรากฏทางจมูกทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่เป็นปกติทุก ๆ วันนี่ แล้วเมื่อไรท่านจะรู้ความจริงว่าสภาพธรรมทั้งหลายนี้ไม่ใช่ตัวตน เพราะเหตุว่าวิปัสสนาเป็นการรู้ชัดในสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้นปรากฏ ไม่ใช่จะต้องไปทำขึ้นมาให้รู้ ความเข้าใจผิดในการเจริญสติปัฏฐานนั้นเป็นสิ่งที่มิได้ รู้อะไรสักเท่าไรก็ตาม แต่ไม่เกิดสติระลึกถึงลักษณะของนามและรูปที่กำลังปรากฏ ก็ไม่เชื่อว่าเป็นการเจริญสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น ความเข้าใจผิดมีมาก ความเห็นผิด หรือว่าการพินิจก็มี

สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อสัปปริสสูตร ที่ ๒ มีข้อความว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอัสตบุรุษ และอัสตบุรุษที่ยิ่งกว่าอัสตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย จักแสดงอัสตบุรุษ และอัสตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอัสตบุรุษแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อัสตบุรุษเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มี ความเห็นผิด ดำริผิด เจริญผิด ทำการงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตัณห์ผิด บุคคลนี้เรียกว่า อัสตบุรุษ คือ มิจฉามรรคทั้ง ๘ นั้นเอง

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อัสตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอัสตบุรุษเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นผิด ดำริผิด เจริญผิด ทำการงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตัณห์ผิด รู้ผิด พินิจผิด บุคคลนี้เรียกว่า อัสตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอัสตบุรุษ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อัสตบุรุษเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจริญชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตัณห์ชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สตบุรุษ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็อัสตบุรุษผู้ยิ่งกว่าอัสตบุรุษเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจริญชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายาม

ชอบ ระลึกชอบ ตั้งมั่นชอบ รู้ชอบ พ้นชอบ บุคคลนี้เรียกว่า สัตบุรุษผู้ยิ่งกว่า
สัตบุรุษ

เพราะฉะนั้น ความเข้าใจการเจริญสติปัฏฐานสำคัญที่สุด ถ้าสมาธิปฏิฐาน
ความเห็นถูกในข้อประพจน์ปฏิบัติไม่มีแล้ว สมาสติกก็เกิดไม่ได้เลย ที่สมาสติกจะเกิด
ได้ ทุกอย่างจะถูกได้ ก็เพราะสมาธิปฏิฐาน มีความเข้าใจถูกในข้อประพจน์ปฏิบัติใน
อริยมรรค ในสิ่งที่จะต้องรู้ตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะกำลังนั่ง กำลังนอน กำลังยืน
กำลังเดิน กำลังพูด กำลังนั่ง กำลังคิด กำลังประกอบกิจการงานต่าง ๆ สมาสติกจะ
เกิดได้ก็ต่อเมื่อมีสมาธิปฏิฐาน เห็นถูกในข้อประพจน์ปฏิบัติ เมื่อมีความเห็นถูกใน
ข้อประพจน์ปฏิบัติ สมาสติกก็จะรู้สิ่งที่กำลังปรากฏได้ ไม่ต้องไปทำอะไรอีก สติเริ่ม
ระลึกเพื่อรู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ

สมโมหวิโนทนี สัจจวิภังคินิทเทส มัคคสังข์ มีข้อความว่า

สติแทรกไปถึงธรรมทั้งปวง ทั้งที่อุปการะและไม่อุปการะแก่สมาธิ

เพราะฉะนั้น เป็นเครื่องยืนยันว่า ถ้าท่านผู้ใดทราบลักษณะของสติ ขณะที่
โลภะเกิด ขณะที่โทสะเกิด ขณะที่กำลังเห็น สติแทรกไปถึงธรรมทั้งปวง ทั้งที่อุปการะ
และไม่อุปการะแก่สมาธิ

ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อุทุมพริกสูตร (ข้อ ๑๘) มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ก็
สมัยนั้น นิโครธปริพาชกอาศัยอยู่ในปริพาชการามของพระนางอุทุมพริกา พร้อมด้วย
ปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ประมาณ ๓,๐๐๐ สันธานคฤหบดีออกจากพระนครราชคฤห์ใน
เวลาบ่ายวันหนึ่ง เพื่อจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค สันธานคฤหบดีดำริว่า

เวลานี้ยังไม่เป็นเวลาอันสมควร เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคก่อน พระผู้มีพระ-
ภาคกำลังทรงหลีกเร้นอยู่ แม้ภิกษุทั้งหลายก็อบรมใจ ก็ไม่ใช่สมัยที่จะพบภิกษุ
ทั้งหลายผู้อบรมใจยังหลีกเร้นอยู่

นางสงฆ์พญานกนี้ใหม่ คนธรรมดาต้องมีเวลาพัก เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะไปหา ก็ต้องรู้ว่า ควรจะไปในขณะไหน ในขณะที่พักผ่อน หรือว่า ในขณะที่เป็นเวลาสมควรที่จะพบปะกับผู้อื่น ข้อความในพระสูตรมีว่า

สันธานคฤหบดี เมื่อดำริอย่างนั้นแล้ว จึงคิดว่า ควรจะไปหานิโครธปริพาชกยังปริพาชการามของพระนางอุทุมพรिका แล้วสันธานคฤหบดีก็เข้าไป ณ ที่นั้น เมื่อเข้าไปแล้ว ได้ปราศรัยสนทนากันแล้ว นิโครธปริพาชกก็ได้กล่าวกะสันธานคฤหบดีว่า พระผู้มีพระภาคไม่กล้าเสด็จเที่ยวไปในบริษัท ไม่สามารถเพื่อจะทรงเจรจา พระองค์ท่านทรงเสพที่อันสงัด ณ ภายในอย่างเดียว อุปมาเหมือนแม่โคבוד เทียววนเวียนเสพที่อันสงัด ณ ภายในฉะนั้น เอาเถิดคฤหบดี พระสมณโคดมพึงเสด็จมาสู่บริษัทนี้ พวกข้าพเจ้าพึงสนทนากับพระองค์ท่านด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น เห็นจะพึงปีบรัดพระองค์ท่าน เหมือนบุคคลปีบรัดหม้อเปล่าฉะนั้น

คิดว่าพระผู้มีพระภาคนั้น เสพแต่เฉพาะที่สงัด ไม่กล้าเสด็จเที่ยวเข้าไปในบริษัท ไม่สามารถเพื่อจะทรงเจรจา

ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับการเจรจาของสันธานคฤหบดีกับนิโครธปริพาชกนี้ด้วยพระทิพยโสตธาตุอันบริสุทธิ์ ล่วงโสตของมนุษย์ เสด็จลงจากภูเขาศิขุฏฐิ เสด็จเข้าไปหานิโครธปริพาชกถึงที่อยู่ นิโครธปริพาชกก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์แล กล่าวการหน่ายบาปด้วยตบะ ติดการหน่ายบาปด้วยตบะอยู่ การหน่ายบาปด้วยตบะที่บริบูรณ์มีอย่างไรหนอแล

นี่เป็นคำถามของนิโครธปริพาชกที่คิดว่า เพียงคำถามข้อเดียวก็จะปีบรัดพระผู้มีพระภาคได้ เหมือนบุคคลปีบรัดหม้อเปล่าฉะนั้น ซึ่งพวกนิโครธปริพาชกก็พยายามที่จะละกิเลสด้วยตบะ แต่ว่าตนเองก็ติดในตบะนั้น

เพราะเหตุว่าไม่ใช่หนทางที่จะรู้แจ้งแล้วละ แต่เป็นการทรมานตัวด้วยประการต่าง ๆ ทั้งในภัตตาหาร จีวร ทุกอย่าง ทุกประการ แล้วก็คิดว่า วิธีนั้นเป็นวิธีละกิเลสได้ เพราะฉะนั้น ก็ติดอยู่ในวิธีนั้นเอง แต่ก็ได้กราบทูลถามว่า การหน่ายบาปด้วยตบะที่บริบูรณ์มีอย่างไรหนอแล ที่ไม่บริบูรณ์มีอย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบ มี

ใจความว่า ตบะที่มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น จะต้องบริโภคอาหารที่หยาบ แล้วก็ใช้ผ้าห่อศพ ทรมานตัวด้วยประการต่าง ๆ เหล่านั้นไม่ใช่การหน่ายที่บริบูรณ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร นิโครธ เรากล่าวอุปกิเลสมากอย่างในการหน่ายบาปด้วยตบะ แม้ที่บริบูรณ์แล้วอย่างนี้แล เพราะว่าบุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ ย่อมถือมันตบะ ย่อมเมาย่อมลืมสติ ย่อมยกตนข่มผู้อื่นด้วยลาภ สักการะ สรรเสริญ มุ่งละสิ่งไม่ควร แต่ส่วนสิ่งใดควรก็ลืมสติ ดิดสิ่งนั้น ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออก ดีผู้ไม่มีตบะอย่างตน (คือ บุคคลที่เสพอาหารที่ประณีต พวกที่บำเพ็ญตบะก็ติบุคคลเหล่านั้นว่า ไม่เหมือนกับตน ไม่มีตบะอย่างตน)

บุคคลผู้มีตบะ เมื่อพระตถาคต หรือสาวกของพระตถาคตแสดงธรรมอยู่ ย่อมไม่ฝอนตามปริยายซึ่งควรจะฝอนตาม อันมีอยู่ ประกอบด้วยทิวาฐิอันดังถึงที่สุด เป็นผู้คบคำทิวาฐิเอง เป็นผู้ถือมั่น สละคืนได้ยาก

